

DOBRÁ CESTA

Vlasti zdar!

Podáváme čtenářům, zvláště však účastníkům X. jubilejního kursu katolického učitelstva ve Val. Meziříčí touto knížkou řadu vzpomínek. Máme nač vzpomínat, ale musíme též uvažovat o obsahu proslovených přednášek. Věčná škoda, kdyby zapadly v zapomenutí. Jsou to žulové kameny národního a křesťanského našeho sebevědomí, síly a odhodlání vychovávat národ.

XI. prázdninový vzdělávací kurs připravujeme letos v Jičíně 3. — 16. srpna.

Rámcový program má toto rozdělení:

- I. Osnovy. — Podrobné rozvrhy učiva.*
Seminář pedagogický: sekce učitel. obec. škol, sekce učitel. měšťan. škol.
- II. Hudební výchova:* a) Sborový zpěv, b) školení ve zpěvu, c) chrámový zpěv.
- III. Estetika umění:* a) výtvarného, b) hudebního, c) slovesného, d) dramatického.

Přednášeři budou nejlepší naši vědeckí pracovníci.

Denně budou konány konference třicetiminutové v nichž budou probírána tato témata: Řády, jejich náboženské a kulturní poslání u nás — Náboženské nadšení českého národa — Mariánská úcta — Duchovní život středověkého člověka — České nebe — Doba svatováclavská — Doba cyrilometodějská — Doba svatovojtěšská — Doba Karlova — Doba barokního světce Jana Nepomuckého.

Denně jest mše sv. s promluvou a večer „Slovičko na dobrou noc“.

Bohatý plán exkursí plné 4 dny a celodenní poutí seznámí dokonale kursisty s krásami a památkami Českého Ráje. Po kurse se připravuje společný zájezd do Staré Boleslavi a do Prahy (17., 18. a 19. srpna).

Kursovné s celým zaopatřením v Jičíně i na exkursích 600 K, pro studenty 500 K. Veškeré informace a přihlášky u předsedy kursů Jana Kuncka, Kojetín - Popůvky.

XI. kursu v Jičíně zdar!

VÝBOR Z PŘEDNÁŠEK

X. PRÁZDNINOVÉHO KURSU
KATOLICKÉHO UČITELSTVA
VE VALAŠSKÉM MEZIŘÍČÍ

LÉTA PÁNĚ 1940

Karel Reban:

KRISTUS NÁŠ ZÁKLAD

Každý tedy, kdo slyší tato slova má a koná je, bude připodobněn muži moudrému, jenž postavil dům svůj na skále. I spadl příval, a přišly řeky, a zavály větry a obořily se na ten dům, a nepadl, neboť byl založen *na skále*.
Mat. 7, 24-25.

Neboť nikdo nemůže položit jiný základ mimo ten, který jest položen a tím jest JEŽÍŠ KRISTUS.
1 Kor. 3, 11.

Jsou to hlavně dva důvody, jež nás vedou k tomu, bychom se podrobněji zabývali tímto předmětem, či nikoliv — nikoli předmětem, nýbrž věčně živou osobností Ježíše Krista. — Důvod první je časově podmíněný: je to okolnost, že česká škola a výchova prohlašuje, že chce býti křesťanskou. V tom případě je nezbytno zjednat skutečně pevné a živoucí spojení mezi Kristem a výchovou. — A bere-li kdo v pochybnost oprávnění a účelnost snahy po pokřesťanění školy, tomu platí důvod druhý, nadčasový a vždy platný: Ježíš Kristus jest věčným tématem dvaceti století a zůstane jím i na budoucí tisíceletí. Je neporovnatelně vyšší a mocnější v říši duchů než kterýkoli velikán lidský. A kdykoliv se vynoří ve světě myšlení i činů jiná vůdčí osobnost a jiný program, pokaždé se vnucuje konfrontace toho, co přichází jako nové a vítězné s tím, čím jest Kristus a co dává Kristus. Nechceme ani o píď zmenšovati velikost nadobvyčejných, geniálních lidských hlasatelů nových

programů. Nesnižujeme ni o vlas, co velikého, krásného, plodného mají jejich programy — vděčně přijímáme každý přínos ke skutečnému pokroku a ke vzrůstu blaha, přicházejtež si tyto vlivy odkudkoliv — bez ohledu na osobu lidskou, na jejich kulturní, národní, sociální východisko; nicméně každý pozornější pohled do dějin svědčí, že nikdo nedosáhl významu Ježíše Krista, že nikdo neunikne kritice, kterou nade vším lidským usilováním vykonává Kristus Svým učením, Svou mravní osobností i Svým dílem. Nechť již se utvářejí duchovní dějiny lidstva v budoucnosti jakkoliv, kdyby i vnější význam Ježíšovy osoby a nauky poklesl ztrátou stoupenců, kdyby i dílo Jeho bylo stigmatizováno jako poblouzení a překonané stanovisko — vždy se bude musit každý jiný názor vyrovnávat s Kristem a vždy opět se vrátí Kristus na trůn duchovní světovlády.

Zcela výjimečné a nesrovnatelné postavení Ježíše Krista ve všech lidských otázkách vzniká a trvá náboženskou věrou, jež tvrdí a vyznává, že v Ježíši Kristu zjevil Sebe sama Bůh sám nejúplněji, přímo a vlastně, tím, že Syn Boží stal se také člověkem. *Božství Ježíše Krista* je nejvlastnější příčinou, proč On, ať vyznáváný či popíraný, je nepřetržitě středem světa, jež nelze míjeti. Důsledky nutně plynoucí z božství Kristova i rozsah a hloubka prostoru, jež Kristus a dílo Jeho, katolická Církev, sobě v lidstvu dobyli, jsou tak radikální, že ne tak Jeho věřící, jako spíše Jeho odpůrci jsou nuceni Jím se zabývat i před Ním sebe a své programy ospravedlňovati. Pravda o božství Kristově dává *podstatně* jiné řešení i důsledky než popření Jeho božství; je rozcestím, kde se neslučitelně oddělují se od sebe klad a zápor; a je-li na jedné straně pravda, dobro, právo, potom na druhé straně nemůže nic jiného býti než blud, zlo a nespravedlnost — tak jedinečným postavením je

postavení Kristovo. — Avšak neméně zajímavé jest, že cokoli kde dobrého se najde mimo Krista, u lidských učitelů a vůdců, je to vše od Krista odvozeno, je to Jeho dědictví, část Jeho zásad. Co je správného v mimokřesťanských směrech myšlenkových i mravních — to vše je zlomkem z nesmírného pokladu Kristova. Tím vším vyniká skutečnost, že Kristus tvoří nesporný nejsilnější pilíř všeho duchovního života a že ignorovati Krista bylo by nejhrubší chybou myšlení, souzení i konání a žití.

Pro věřícího katolíka, jemuž pravda o božství Kristově je alfou a omegou všeho, jest Kristus ještě daleko více než pouze sloupem nesoucím hlavní tíhu duchovní budovy lidstva. Nám jest přímo *základem*, mimo který neznáme lepšího. Je nám skalou, na které jsme založili dům svých duší, své všechny cíle, naděje a touhy a jsme bez obav, že by kdy dům na této skále Kristově založený vzal za své... *Milost* víry v božství Ježíše Krista se všemi důsledky je světlem naší pouti životní. Kéž bychom jenom vždy tuto víru v Krista Ježíše prohlubovali, zesilovali a převáděli v činy, zvláště tím, že v duchu Kristově a k podobě s Ním budeme pracovati ve svém povolání...

Bůh a člověk Ježíš Kristus tvoří základ náboženské víry, střed křesťanství, jež Jím počíná, trvá a naplňuje své poslání — oslavu Boží a spásu duší. Je duší, podstatou, zdrojem života křesťanství — proto také je středem křesťanského kerygmatu, hlásání nauky křesťanské, středem Evangelia i všech božských zřízení, jimiž milost vplývá do duší. Jest Učitelem víry a Dárcem spásy. „Já jsem cesta, pravda a život; nikdo nepřichází k Otci leč jen skrze mne“ (Jan 14, 6). „Já jsem vzkříšení a život...“ (tamže 11, 25). — „V něm byl život a ten Život byl světlem lidí“ (tamže 1, 4). — Ke svrchovanosti a jedinečnosti Ježíšově stačilo by, že byl takovým Učitelem

náboženské pravdy. Nikdo z náboženských proroků lidstva nikdy Ho nedostihne božským původem, obsahem a ovocem nauky. Ale Syn Boží přišel nejen jako hlasatel Evangelia, nýbrž především jako Vykupitel a Spasitel lidstva. Nejtěžší ranou duchovního života našeho byl totiž hřích se svými následky. A zdolati a zahladiti hřích — to převyšuje lidské možnosti. Pouze Bůh sám, jenž vzal na Sebe také lidství, byl s to, sjednati odpuštění, očistu, novou lásku Boží, milost a všechny dary spásy. Stalo se tak životem a smrtí, láskou a obětí Ježíše Krista. Tak se stal Prostředníkem mezi Bohem a lidmi a není přístupu ke spáse, leč skrze Něho a Jeho milostmi.

Velikost Kristova roste Jeho věčnou přítomností mezi námi. Náleží nejen dějinám a minulosti, nýbrž přítomnosti i budoucnosti a všechen život jenom na tolik je životem, na kolik z Něho čerpá a na kolik On sám v něm žije. Církev — toť On sám anebo, chcete-li to říci slovy sv. Pavla, toť tajemné Jeho tělo. V Církvi učící učí Kristus věčně, v kněžství a ve svátostech Církve, jimž sám dal původ a jichž je silou, koná čistou, duchovní bohopoctu zvláště Obětí Mše sv. a omilostňuje duše nadpřirozeným životem se sourodými životními kony vlivem svátostí. My všichni, kdo jsme pokřtěni, jsme údy Jeho těla. Kdo jsme v milosti, jsme živými ratolestmi kmene, jímž jest On. Žijeme v Něm a z Něho — On žije v nás. Čím mocněji a účinněji uvědomujeme si, kterak Kristus jako původce milosti je příčinou a zdrojem našeho nadpřirozeného života, synovství Božího a tím i duší všech našich úkonů vzhledem k Bohu, k sobě i ku bližnímu — tím blíže jsme také svým poznáváním a prožíváním skutečnosti, že Ježíš je základem našeho nadpřirozeného života, tím intenzivnější, vyšší a plodnější jest tento život duší.

Velikosti Kristovy ni Jeho moci nijak nezeslábne, že jak Svému učení, tak Svým milostem

vtiskl znamení kříže, že totiž zákonem jejich rozvoje jest zkouška překážkami, opačnými vlivy a vším tím, čím musí projíti království Boží ve velkém světě i v malém — v jednotlivcových osudech. Vždy zůstane vysloveně křesťanským znakem kříž, to jest odpor, pronásledování, vnější neúspěch; jako Kristus dal nám život Svou smrtí, tak i Jeho dílo zdánlivě hyne, odumírá, podléhá, by tím mocněji pronikalo jako vítězný kvas. Z lisu bolesti proudí vlny života Kristova do hloubky nitra lidského i do výšky a šířky křesťanských činů. Právě tím dokazuje život Kristův svou božskou svrchovanost, bytostnou různost a odlišnost ode všeho, co jest pouze lidské.

Víra v božství Ježíše Krista je něco naprosto jiného než útěk do světa snů, mythů a nerozumných, rozcitlivělých fantasií. Bylo by zločinem klásti ji na stejný stupeň s poblouzením ducha v pověře nebo v jiných primitivních stavech duševních. To vše ostatní je zrůdou, omylem, podvrhem, ale víra Kristova zde stojí bez soupeřů, jsouc ověřena dějinnými fakty života, zázraků, smrti a zmrtvýchvstání svého Zakladatele. „Boha nikdo nikdy neviděl. Jednorozený Syn, jenž jest v lůně Otcově, ten to zjevil“ (Jan 1, 18). Se zjevením Kristovým nelze srovnávat nijaký jiný jev náboženský. Nejvyšší pohnutky naší víry jsou nadpřirozené, ale spolu tak pevně ověřeny i po stránce přirozené, že se nemusíme bát o jejich pevnost.

Dostatečným důkazem božství Ježíšova byly by již důsledky Jeho Osoby a života. Světlo Ježíšovo rozžehuje pravou moudrost ve věčné filosofii křesťanské, k níž se vždy z chaosu vrací duch hledající řád, jistotu a cíl. Ježíš je původcem dokonalé mravnosti jedince, rodiny i celku. Morálka Ježíšovy spravedlnosti a lásky převyšuje všecku etiku lidského ražení svými požadavky, pohnutkami, prostředky. Křesťanská askese je výkvětem mravnosti: není to ponuré a nepřívě-

tivé popření života, nýbrž radostné a vystupňované mravní chtění, jež nepřestává na naplnění strohého zákona, nýbrž dobrovolně stoupá od méně dokonalého k nejdokonalejšímu. Je to vláda nad sebou i nad světem, již nerozmělní příliv blahobytu ni nepodlomí nápor utrpení.

S osobností a s dílem Spasitelovým je spiata zcela nová kultura, bohatá a vysoká, přinášející úrodu na všech polích vzdělanosti. Kolik jen podnětů a ideálů vděčí Kristu umění ve všech svých odvětvích... Bolestně pláče ono umění moderny, jež zapřevši Boha zná jenom člověka padlého, bitého vášněmi a smutky. — Ježíš Kristus je základem společenského řádu vyrovňavajícího autoritu a svobodu, jedince a celek, třídy a třídy. Odvrat od Krista je hlasitým vyznáním, že nikdo druhý nedá, co jsme odmítli přijímati z křesťanství. — A tak měli bychom sestupovati ku všem ostatním projevům a pravidlům všeho duchového i hmotného tvoření člověkova a všude bychom zjistili, že cestu k rozvratu nastupuje, kdo se vzdává základu Kristova.

Jedinečně veliké jsou důsledky křesťanství v životě. Ve světových dějinách není činitele, jenž by zasáhl tak pronikavě. Rozšíření křesťanství mělo nejen náboženské následky, nýbrž i jiné mnohotvárné. Křížové výpravy, i když byly smíšeny se zájmy neduchovními, daly své době vlastní ráz. Zakladatelé řeholí ve svých svérázných individualitách a ve svých dílech jsou vyžitím té či oné stránky, myšlenky, práce Ježíšovy. Jaká to žeň a důkaz životních schopností kvasu Kristova... Lidová zbožnost a způsob života, jak se mu učily národy od katolické Církve, obíhají kolem bytosti Kristovy, z ní váží síly a momenty, jimiž všecken život od kolébky až do hrobu, v rodině, v obcích, ve svérázných krajích i v životě celých národů je zušlechťován myšlenkově, mravně i esteticky.

Položte si a zpracujte si téma: Ježíš Kristus a český národ. — Měřte a počítejte sílu lásky, která kdy z Ježíše vyzářila do českých duší, vznesla je na úroveň dítek Božích, dala jim sílu ke ctnosti neporušené i ku pokání, která posvěcovala české rodiny, českou práci, český život. Sledujte přínos křesťanství do mravního života našeho lidu v manželství, v obcích, ve společenských vrstvách, v celém národě. Zač děkuje naše domácí a národní vzdělanost, umělecká tvořivost ideám a citům odvozeným z křesťanství... Kolik velikých skutků milosrdné lásky u nás v život vyvolalo křesťanství... Jak vybrousilo a chránilo mravní jádro našeho lidu a vydalo nám největší muže i ženy dějin... Také český národ má jediný pravý a pevný základ — Krista Ježíše v Jeho Církvi, ve všech, kdo žijí Jeho životem... A dokud trvá na tomto základě a z něho čerpá — tak dlouho není obav z pesimismu, ze zmalomyslnění. Ale opravdu — jenom tak dlouho, dokud trvá na tomto základě...

Skutečnosti o tom, čím je Ježíš Kristus svým věřícím, mluví rovněž o Jeho nepostrádatelnosti i o požehnání z Něho vycházejícím.

Od prostinké dětské modlitby k jaderným modlitbám muže a ženy a výše až na vrcholy mystiky — kolik tu stupňů, odstínů, zabarvení a tónů v rozletu duše za Kristem... Všechna křesťanská zbožnost, má-li býti pravou bohopoctou a živným chlebem duše, musí navazovati na Ježíše Krista. Naše nejhlubší a nejvyšší náboženské zážitky jsou ty, v nichž jsme prožívali a prožíváme osobní vztah mezi sebou a Kristem. Co nás nábožensky formuje a oduševňuje — toť Kristus. Všechny schopnosti a činnosti duše jsou pro Něho, připraveny Jemu sloužiti.

Je známo, co v duši působí Eucharistie, Ježíš ve Svátosti přítomný. Nekonečné milosti vkládá v nás, ale také naše osobní energie náboženská.

a duchovní život se stupňují podle míry našeho věřícího prožívání Eucharistie. Něco podobného není nikde jinde — Eucharistie je nejvydatnější zdroj milosti, duchovnosti a mravní krásy. — Díky Bohu, za našich dnů objevili jsme znovu Krista v Církvi. Zříme ji jako novou tvář Ježíšovu, jako Jeho tělo, ale duší jest On. Naše víra lépe než dříve rozeznává vnitřní bohatství milosti, jež má Církev z Krista. Dovedeme také lépe než dosud milovati v Církvi samého Krista. Poznávájíce Církev, poznáváme Krista.

Ve víře Církve žije Kristus=Učitel. V její modlitbě a liturgii modlí se Kristus. V její Oběti a Svátostech obětuje se a uskutečňuje styk duší s Bohem Kristus Velekněz. V jejích zákonech, radách, úřadech řídí duše Kristus Král a Pastýř. Odmítání Církve, její pronásledování se strany mocných jednotlivců i celků a soustav laických programů jest opět důkazem, že Církev je věčnou antitézou těla, světa a ďábla, že nese na sobě pečeť pravosti — Kristův kříž. — Církev rozvíjí mravní život svých členů křesťanskou morálkou, jež jest ve své podstatě následováním Ježíše Krista. — Církev zvláště za naší doby volá i laiky k činům pro víru, mravnost a lásku křesťanskou, aktivuje jejich církevní příslušnost Katolickou Akcí: také tato je důsledným uskutečňováním toho, co by činil Ježíš Kristus. Nikde na světě není takové jednoty, ba přímo totožnosti mezi zakladatelem soustavy a jejím životem jako mezi Kristem a Církví. Za vším, co z Církve přijímáte a co Církvi dáváte, spatříte Krista, život svůj a vše.

Musí tudíž náš všechen život býti v nitru věrou, nadějí a láskou k Ježíši Kristu, na venek pak svědectvím, apoštolátem pro Něho. Neodpustitelným jest u katolíka, buďsi jakéhokoli sociálního stupně, svědectví konané životem křesťanským ve vlastní rodině a v jeho povolání. Tam také musí býti každý apoštolem Kristovým

ukazuje na svém životě podobnost s Ním, zvláště duchovní hloubku a sílu, mravní bezúhonnost a obětavost pro duše. Zde počíná také poslání věřícího vychovatele, jenž více než kdo jiný je povinen svědectví vydávati a být apoštolem pro Krista.

Bylo by osudným, kdyby v otázkách náboženských, jež jsou otázkou po nejvyšším smyslu a úkolu života i všehomíra, měl míti slovo individualismus a subjektivismus člověka. Otázky náboženské a filosofické — důsledně také pedagogické vrcholné problémy — jsou zcela jiného rázu než vědy pracující s danými matematickými veličinami nebo s materiálem vnější zkušenosti. V náboženském myšlení, kdybychom zůstali sami na sebe odkázáni, kdyby člověk sám sobě měl býti zjevením, znamenalo by to nekonečné bloudění. Kdo je dost ukázněný myšlenkově a povahově, by krácel za pravdou bez ohledu na sebe? Kolik lidí je schopno důkladného a přesného domýšlení všech problémů náboženských? Vše, co ze člověka se rodí, ať z ducha či z těla, je lidsky omezené a vadám podrobené. Náboženství nutně musí býti příznáním se ke skutečnosti vyšší než je člověk. Je to podřízení sebe vyššímu, nejvyššímu řádu. Náboženství pravé může býti pouze to, jež ukazuje svou autoritu na člověku nezávislou, protože přichází z Boha. A to jest křesťanství. Víra v nadsvětového, osobního Boha může býti dosažena cestou myšlení a zkušeností, ale tato víra řekla by pouze: Je vysoko nad námi božské tajemství... Že toto tajemství předstoupilo před nás zřetelněji, že můžeme věřiti po křesťansku v Tajemství Trojice Nejsvětější — toť dar Syna Božího, jenž se stal pro nás člověkem. Tak je vskutku Kristus autoritou a základem všeho: nadpřirozené víry a pravdy, nadpřirozené mravní krásy a síly, lásky a srdce, energie k činům, k utrpení a k obětem. Jaké štěstí, že máme tuto

autoritu, že pevně nás nese tento *Základ*... Jinak by tonulo všechno v mlze, všechno by se stále měnilo, všechno kolísalo a hroutilo... Ve víře v božství Ježíše Krista je skutečnost a pravda, v ní síla naše. Ale nesmíme z této božské skutečnosti po křesťansku pojímané setřítí ani jedinou tečku. Z víry v božství Ježíše Krista plynou nejzávažnější důsledky pro všechny, kdo chtějí být křesťany.

Nejstručněji a nejvýstižněji lze vysloviti všechny tyto důsledky slovem: *Církev*. — Není spojen s Kristem, kdo se odlučuje od Jeho *Církve*. To plyne právě z totožnosti Krista a *Církve*, ze zákona Kristem daného, jímž *Církev* je pokračováním Ježíše Krista. V pojmu *Církve* jsou obsaženy také důsledky, jež výslovně se zřetelem na dnešní duchovní proudy zdůrazňujeme.

Nestačí pouhá denominace „křesťanství“ nebo „křesťanský“ v jakémsi zředěném kulturním smyslu, v jakém snad by byl svět ochoten přijmouti je za vodítko národní, kulturní, školské. — Je nezbytná plnost Krista do všech důsledků, integrálnost katolictví, absolutnost jeho v jedinečném a neseslabeném smyslu. Nikdo nemá práva na Kristu vykonávati kritiku a voliti si z Něho, co se mu líbí. Víra v božství Kristovo je milostí nezaslouženou ať u jedince neb u celého národa. Nevěřiti v božství Kristovo je vždy možností lidské svobody. Víra se nezískává přesvědčováním, důkazy, racionalismem. Důkazy rozumnosti, historičnosti a všech jiných ideálních vlastností katolického Kředa mají vysokou cenu, ale samy o sobě víry nedají; ta jest voláním Božím, jež zní sice ke každému, jež však bývá ode mnohých přeslechnuto neb odmítnuto. Duch prostý a čistý, pokorný, ochotný k sebeoběti otevře na toto volání Boží srdce poselství Kristovu. Od prvního okamžiku ví, že musí je přijmouti celé a bez výjimky, že musí měniti

sebe, nikoliv Krista nebo křesťanství. Křesťanská opravdovost dogmatická i morální nezastaví se před žádným závěrem, jenž z křesťanství vyplývá. Je to ona „metanoia“, proměna mysli, nová mysl, nové srdce, o němž mluví Evangelium i sv. Pavel, jež nazýváme *pokáním*. Opravdu návrat k základům Kristovým žádá po nás naprosto důsledné odvolání všeho našeho zájmu, zrušení všeho sobectví ducha i těla a úplnou oddanost Bohu a Kristu. Tato proměna duše, toto pokání a obnova mysli, musí se státi ve všem, zvláště také v životním názoru a stylu a ovšem také ve výchově. Kajícně musíme se vrátiti ke Kristu jakožto k jedinému Učiteli („Jeden jest Mistr váš.“ Mat. 23, 8), Jemu se musíme bezvýhradně odevzdati — pouze tak překonáme blud i vinu, osvobodíme se z nepravdy a hříchu.

Křesťanství nelze redukovati na morálku — tím méně na pouhý altruismus, jak se děje velice často, povrchně, zběžně. Je jisto, že zákon Kristův je zákonem lásky. Je jisto, že mravnost jest ovocem na stromě křesťanství. Ale náboženství je pojem širší než mravnost a křesťanství je především *Logos*, to je *Slovo Boží*, dogma, pravda, a potom teprve *Ēthos*, mrav, po kterém dogma volá. Bez jasných nejvyšších pravd a prvních principů visela by všecka etika ve vzduchu (zvláště charakteristická vada moderních laických etických teorií); přikázání mravní předpokládají, proč je nutno se jim podřizovati, tedy existenci Boží a nábožensky i filosoficky podložené reality nejvyšší, jež určují závazný řád mravní. Chceme-li tedy pokřesťaniti myšlení, stát, školu atd. nestačí něco z morálky křesťanské, nýbrž jsou nutny věčné pravdy křesťanské, dogmata o Bohu, o cíli člověka, o Kristu Prospěšném, Vykupiteli.

Poznali jsme: Ježíš je Vychovatel, protože je nejvyš pravdivý, svatý a milující. Jest Zákonodárce ve světě mravním a Jeho zákon chrání

nejvyšší statky lidstva. Je Spasitelem a dává duši milosti spojuje ji s Bohem způsobem tajemným, ale svrchovaně reálným. Je-li Kristus tímto vším každému z nás, čím je tedy Kristus *dítěti*? Bylo by možno odpustiti vadu výchovy, jež by Ježíše Krista nedbala nebo říkala o Něm pouze polopravdy, že je výkvětem lidstva, nejčistším charakterem, apoštolem lásky? — Dávali Kristus životu našemu základ, potom musí také příprava na život, výchova, stavěti plně a věrně na tomto základu. Je-li nám Kristus vším — potom musí býti středem výchovy, tedy také středem školy. Výchova sytě a dokonale křesťanská, výchova věřící v Ježíše Boha, je nezbytnou podmínkou pravdivosti, účelnosti a hodnotnosti výchovy rodinné, školní i veřejné.

Všechno poznání závisí posléze na pravdivosti Boží a svým vztahem k Bohu jest určováno; musí tedy vzdělání vésti k Bohu a to věrou v Krista, jenž má slova života věčného.

Všechny mravní zákony konec konců odvozují svou závaznost z autority Boží i správnost svých požadavků ze souhlasu s vůlí Boží; musí tedy všechna mravní výchova vzhlížeti k Bohu, jenž přišel v Osobě Kristově, jako ke svému vzoru, pravidlu, soudci.

Cíl života je v Bohu. Cesta k cíli vede Kristem a Jeho Církví. Do lidských cílů velikých a krásných, do lidských radostí i do lidských běd září Kristus Svými slovy, zasahuje Svými milostmi, je nejspolehlivější ochranou i pomocí v nejtěžších zkouškách; chtěli byste se obejít bez Něho, umlčovati Jeho jméno, vzdalovati se Jeho díla trvajícího v životě lidstva, zacházeti s Jeho památkou a významem stejně jako s jinými osobnostmi, jež patří minulosti? Chceme-li se dovolávati Krista ve výchově, chceme-li školu označovati za křesťanskou, musíme znovu vytvořiti těsné spojení mezi Kristem a školou. Kristus musí býti v takové škole základem vzdě-

lání i výchovy — škola musí Mu vychovávatí opravdové křesťany.

Škola nesmí se báti dogmatické a morální přesnosti, plnosti a jasnosti ve smyslu křesťanském. Neurčitost zeslabuje, rozptyluje poznání i vůli. Dopřává-li škola svobody mínění, nechce-li se vtíratí se svým plným a rozhodným křesťanským těm, kdo nejsou tak blízko Kristu a víře v Jeho božství — potom musí aspoň katolická část národa míti školu, jež nestírá ni částečky s Osoby Kristovy a s křesťanského života. Potom však neubráníme se novému dělení národa; národ byl jednotný a chce jím býti také dnes jednotou v křesťanství. Neobviňujte křesťanství, že tříští národ; toto tříštění počíná těmi, kdo ruší jednotu víry a světového názoru, kdo dělí Krista na zlomky podle svých názorů. Jenom poctivé a plné křesťanství, jež staví na základech živé víry v božství Kristovo, má dosti síly, by vyvedlo národ a jeho školu ze zmatků a nahradilo slabosti laických směrů kladnou výchovnou a tvůrčí prací; jinak se nevymaníme z omylů, nevzchopíme k životnosti, jež by obstála v krísích národa.

S jasností a upřímností křesťanské věrouky a mravouky žádáme od školy, má-li si zasluhovati přívlastku školy křesťanské, křesťanského činu a života, skutečné prakse křesťanské. Je-li vůbec uznanou vůdčí zásadou princip školy činné, že činu a práci se učíme činností a prací, potom to platí nad jiné obory života pro školu a výchovu křesťanskou, náboženskou. K opravdovosti školy křesťanské nestačí kříž na stěně ani legendička o Kristu Pánu v čítance, nýbrž věrné konání a všechen život normovaný křesťanskou věrou a mravností u učitele, u žáků, u rodičů, ve společnosti — všude. Je známo, že život se jenom ze života přenáší. Ideje, jimiž žije učitel na vrcholcích svého duševního života, jež jsou mu nejsvětějším nitrem duše a denní životní praxí,

ty se vštěpují nejsnáze a nejtrvaleji v duši žáků a strhují k následování. Škola musí vytvořiti ve svých zdech radostný, ničím nezastíněný křesťanský život, potom budou působiti její hesla, její poučování. Dosáhne-li pokřesťanění školy tohoto vnitřního dění ve škole, obrodí-li se duše školy pravdou, milostí a osobností Kristovou — potom se stane z daného hesla život a taková nová škola dá národu nové pokolení. Dá mu dobré jedince, dobré rodiny, dobrou pospolitost stavovskou a celonárodní. Je tedy Ježíš Kristus základem školské reformy, jejím požadavkem nejprřednějším a nejpodstatnějším.

Pro školu, pro výchovu, pro všecken život zůstává Kristus základem. Šťasten, kdo buduje na tomto základě, na této skále. Její síly zakouší právě za bouří a náporů nejútěšněji; existence a života jednotlivců i celku založených na křesťanství důsledně a věrně žitém nesmete nijaký příval. Když kolem všechno padá a kamsi mizí — zbývá podivuhodná vnitřní síla, jež nás neopouští, nýbrž znovu pořádá, rovná, zjasňuje a připravuje osobnost, jejího ducha i charakter, aby obtíže a protivenství v nás k životu probudily nejlepší naše schopnosti, abychom si vytvořili mezi sebou vztahy nejtěsnější a nejvěrnější. Takové pokolení vykoná budoucnosti službu největší — dodá mu povahy jasného pohledu, zocelené vůle, jež budou dále vybudovávat v lidstvu království Kristovo.

Českého učitelstva a české školy úkol nejčastnější, ale také nejnaléhavější v zájmu vzdělanosti, národa a šťastného budoucího pokolení jest návrat ke Kristu a život z Jeho pravdy a lásky. Úkol, v jehož plnění není únavy ni maldůšnosti. Všecko můžeme v tom, jenž nás posiluje — v Kristu (sr. Fil. 4, 13).

Dr. Karel Doskočil:

DOBA SVATOVÁCLAVSKÁ VE SMYSLU KŘESŤANSKÉM A NÁRODNÍM

Doba od počátku našich dějin do Karla IV. je uceleným celkem. V ohledu křesťanském jest to doba bez pochyb a bludů *věřící*, v ohledu národním doba převážně *národního* rázu českého státu. Výlučné češství státu našeho se sice během 13. věku porušuje, ale v době Karlově vlivem silné osoby Karlovy, české gotické zbožnosti a síly českého nacionalismu se stává český stát předním údem svaté říše římské bez újmy národnostní. Celé období ukazuje snoubení a *prolínání otázky křesťanské a národní*. Dobu možno nazvat přemyslovskou, románskou nebo svatováclavskou. Nejvýraznější osobou, jíž bude roven až Karel IV., je právě svatý Václav a dějiny jeho kultu značí také dějiny českého křesťanského nacionalismu. O kultu máme však knihu Bitnarovu a nebudu také předvádět dějiny politické či církevní, nýbrž podám krátký kulturní medajlonet jak se jeví v duchových to jest literárních dílech, které jsou projevy českého nacionalismu a křesťanství.

Počátky historie našeho národa souvisejí jako u jiných národů s křesťanstvím a s ním souvisí opět české vědomí národní. Raný nacionalismus jest synem křesťanství a má v něm své odůvodnění. Christianisace, revoluce shora, od panovníků, kráčí po národech. Starý zákon mluví jasně o národě, apostolát Nového zákona je za-

ložen na myšlence získání národů, přesvědčuje panovníky a ze svého ohniska římského, irského a byzantského zabírá Evropu. Myšlenku národní, podepřenou křesťanstvím, můžeme sledovat ze zachované korespondence papežovy do Moravy Rastislavovi a Svatoplukovi. Ve veškerenstvu křesťanství cítějí zanik Moravy ještě po 70 letech daleko v Kolíně n. R. jako obecnou ztrátu křesťanstva. Křesťanství upevní dále stát odvozením moci z Boha, podle apoštola Pavla, že všechna moc pochází z Boha a podepře moc panovníkovu podle tradicí Karla Velikého označením „z boží milosti“ Užívání titulu „z boží milosti“ českými panovníky od jejich prvních zachovaných listin z konce tisíciletí, právě tak i Kristián a Kosmas názorem, ukazují i při nadřaděnosti moci císařovy plnou suverenitu. Křesťanství vnáší také do středověkého státu recepce práva římského i řádů germánských pevný řád, ale hlavně zahrnuje *národ celý, kněze i laiky, bohaté i chudé, muže i ženy, staré i mladé, svobodné i otroky*. Šlechtický kostel emporový v přízemí farní spojuje různé vrstvy sociální v jedné bohoslužbě a za všechny vrstvy mluví slova modlitby Otče náš a písně Svatý Václave. Stejně důležitý rozdíl mezi vrstvou svobodnou a pracující, vlastníma rukama chléb dobývající, jest stírán zaváděním řádů, vykonávajících práce, zvláště práce polní. Politicky se křesťanství u nás projeví názorem: kníže má moc od Boha, právo jest Čechů, t. j. politického národa, mír jest v rukou sv. Václava. Ale daleko důležitější jest vnitřní obsah křesťanství s pojmem hříchu, s myšlenkou o vykoupení, o spasení, jehož určité dosahuje svatý. Světec jest výkvětem křesťanství, světec z národa jest ctí národa v společenství křesťanském. Tuto dějinnou úlohu národního světce, který z kmenů země vytvářel národ zemský a představil jej křesťanstvu, přijal historický kníže vlastních Čech svatý Václav, jehož vládu

skutečnou i duchovní slavně osvětlil Pekař. Jest zde ovšem rozdíl proti západu; na západě po Karlovi Velikém, který se stavěl proti přílišnému kultu svatých, světci podporují lišení kmenů a národů. Ovšem samo biskupství pro Čechy a Moravu spojilo území budoucího národa. Patronance svatého Václava jest posvěcením nacionalismu i jeho křesťanskou kontrolou a podepřela nesporně i dynastii i hrad pražský. Vzrůst jeho úcty značí vzrůst myšlenky českého křesťanského nacionalismu. Třeba připomenout a v tom jest zas podoba, že stejnou úlohu přijal v Irsku svatý Patrik, ve Francii Sv. Denis, v Polsku a v Uhrách v době pováclavské sv. Stanislav a sv. Štěpán.

Důležitá jest však věc nepovšimnutá nebo nedosti zdůrazněná, že to byl panovník, prvý, tudším, svatý panovník v církvi západní, jemuž se částečně jen podobá sv. Bruno, arcibiskup kolínský a kníže lotrinský. Proto bylo tolik zmatku v mínění v legendě Kristiánově, která líčí také *knížete*, odtud ten význam „dědice české země“. Sv. Václav ovšem předběhl dobu, a ještě následovník ve svatosti i v úkole náboženském, biskup Vojtěch, se dostává do srážky s národem. Křesťanství jest ovšem nadřazeno národu, oba se stávají i světci evropskými; ve filiační řadě: sv. Jimram — Václav — Vojtěch — Bruno Querfurtský přecházejí v této době otonské renesance hranice Čech.

V té době v desátém století, jsou Čechy mocný stát Boleslavův, s vlastním biskupstvím, stát křesťanský, vědomý si své převahy nad nedávno pokřtěnými Poláky a Uhry, které svatý Vojtěch sítěmi víry ulovil. Jak se dívali Frankové na Sasy, Sasové (Vidukind) na Čechy, tak hledí Češi na Poláky a Uhry. Vědomí tohoto kulturně-křesťanského prvenství pomohlo odmítnouti nadvládu Polskou za Boleslava Chrabrého,

a vedlo českou válečnou výpravu před 900 lety pro svatou kořist těla Vojtěchova.

Spanilým květem českého křesťanského nacionalismu, reklamujícího sv. Václava pro českou církev s vlastním biskupstvím jest legenda Kristiánova. Vznikla z popudu svatého Vojtěcha a již to může býti znakem českého citění Vojtěchova, jako jeho skutečná péče o Čechy, jako přijetí jeho odkazu národem, krátce po jeho smrti na slavné výpravě do Hnězdna. Legenda Kristiánova byla rehabilitována Pekařem a do dnes čestně obhájena přes výtky, pronesené z neznalosti legend a duchovního obsahu 10. věku, do něhož se legenda neklamně hlásí.

Století desáté jest věkem silného kultu svatých a literatury hagiografické a téma václavské má v ní místo jedinečné. Pravda, jsou starší legendy slovanské i latinské, avšak legenda Kristiánova znamená reklamaci světce českým prostředím. Problém Kristiánovy práce, podobný otázce předcházejících Václavských legend, byl, zda postavu světecké monografie líčiti více jako křesťanského panovníka, či panovníka se sklony mnišskými, odporujícími vládařským povinnostem. Otázka ta se hlásí se stejnou naléhavostí v legendách biskupů — knížat Bruna Kolínského a Oldřicha Augsburského. Kristián tuto dvojí tvář Václavá: světce k Bohu, panovníka k národu, vyřešil znamenitě ve smyslu Augustiniánského panovníka mírového. Určení: kníže — světec — promlouvá z celého pojetí i slovního vyjádření: *stále nosil vespod jako mnich oděv vlněný, svrchu pak šaty královské*, i skvěl se takto před Bohem i lidmi. Jiné takové místo jest položeno působivě do retardačního bodu dějového před líčením vraždy. V té retardaci se obrací autor Kristián na biskupa Vojtěcha odstavcem: „Čteš to, velebný biskupe, a zajisté se divíš, kterak nejbedlivěji vykonal to, co milostí

Boha, jak víš, sotva nejvyšší mužové církve vyplniti mohli, laik, a sice vévoda a vladař jednoho národa..." Dobře řekl již Pekař, když po letech upustil od své objevitelské nadsázky o nejstarší kronice české, že co napsal mnich Kristián jsou *dějiny křesťanství českého*. V tom je Kristiánův nacionalismus, že zvláště váže české křesťanství s Moravou, že ukazuje *stáří moravského křesťanství*, které spojuje s jménem Augustinovým. Stáří křesťanství v národě byla důležitá otázka prestiže jak v legendách, tak ve sporech, jak lze viděti ze žalujícího německého spisu z r. 900. Ale i sám důvod i účel své práce, první literární práce české, udává Kristián jako *křesťansko-nacionální* hned v úvodě své legendy. Nespokojen, jak sám přiznává, s legendami, které zde již byly, píše legendu pro Čechy, které by získal sankci biskupa pro diecesi. Takový jest tedy křesťanský nacionalismus Kristiánův: podržel světský habitus knížete Václava v době Otonské renesance, kdy od slovanství ještě zřejmé se zřetelně vyhraňuje češství. Je prvním vyznáním křesťanského nacionalismu kultu Václavova, k němuž se hlásily generace následující, jehož mužným a věřícím vyznáním je i práce Pekařova, shodující se s duchem verše francouzského mistra a pražského hosta Paul Claudela:

*„Ni surová rána pohana, ni vzteklost aeretiků,
ni zrádci, učenci, ni žádný z politiků,
ni ti, již z prahu slavného, kde visí tělo zavražděné,
sebrali zlatou korunu a žezlo upuštěné,
ni osiřelý národ, jenž ho zapomíná, nestačili,
by od nebeské brány velebného Václava odloučili,
— — — — —
Drž se Čechu zarputilý! Kruhu se nepouštěj
Václave!“*

Významný je též ráz patronance Václavovy u Kristiána. Každý světec se vyhraňuje v legen-

dách i v úctě v pomoci na zcela jisté záležitosti světa. Kristiánův sv. Václav, jak čteme v zázracích na konci legendy po schematických příspěvcích, pomáhá spoutaným a nespravedlivě uvězněným a také pomáhá ve válce bojujícím. Pro první moc uvádí činnost Václavovu již dříve, pro druhou dokládá případ ze života (legendy spojují vždy zázraky se životem v tentýž ráz), je to souboj s knížetem zlicským. Episoda ta prozrazuje ještě sakrální povahu pohanského panovníka, kterou křesťanství přejme s pojmem pravého, pomazaného, nepřemožitelného panovníka. Tato funkce v národě po svatosti Kristiánem vyhraněné, po klidné adoraci prvních dvou slok písně svatováclavské jest dalším obdobím v úctě václavské, ale i v dějinách země. Vítězství v boji jest nadpřirozenou pomocí svatého dědice země, té se děkuje za vítězství u Brodku 1040, u Chlumce 1126, v boji, jenž měl ráz boje národního, u Kressenbrunu 1260 nad Uhry.

Ale to již přicházíme do století 11., které nese ráz odlišný. Je to klidný věk, na jehož sklonku může právem říci legenda „šťastná země česká“, doba vzrůstu moci a slávy české, osvědčená bojovnost českého kmene, známého kdysi tvrdošíjností a divokostí, a politika rady a pomoci císaři, tradiční od Břetislava až do 12. věku získává Vratislavovi korunu královskou. Vratislav ovšem, první pomazaný panovník český, odvozuje svou moc od Boha, „a Deo,“ a nechybí snah uvolnit svazek s říší. Ale duchovní obsah doby a s ním i ráz nacionalismu se mění. Ve století 11. vzrůstá moc a sebevědomí obou univerzálních mocností, papežství a císařství, svářících se až do příměří vormského. Doba *reálné politiky* našla svůj přirozený výraz v *kronikách*, vrcholících v polovině 12. věku v světové kro-

nice Oty Frisinského. Po století legend jsme v století kronik. Náš stát jest stále národní a křesťanský, ovšem jsou zde příchozí cizinci, němečtí kněži, kupci němečtí, románští a židovští. Slovanská liturgie a literatura, jež pro počátky českého písemnictví byla významnější než se tu šilo, podporuje sice vydatně vědomí tentokráte české, ale ani tu její obliba neznačí integrující součást českého vlastenectví. Spytihněv, který vypovídá cizince, vyhnal i slovanské mnichy, vypuzení slovanských mnichů za Břetislava II. děje se se schválením všech velmožů. Vědomí české jest již nejen jazykové, nýbrž i kulturní, i když se tu ozvaly hlasy lítosti, že již nikdy tu slovanské knihy čítány nebudou. Činnost sv. Prokopa byla jistě vlastenecká, ale latinská literatura i liturgie jest stejně nacionální. Po té stránce stanovisko knížete nemůžeme považovati za více či méně národně uvědomělé.

Nevýhodou jest, že o událostech tohoto věku a jejich motivech jsme hlavně zpraveni pramenem, který se nejen netají svými soudy, ale který není nestranný v ochotě vyprávět. Je to kronika pražského kanovníka Kosmy, nejen vzdělaného, ale skutečně spisovatele ducha pronikavého a složitého. Za kronikou cítíme živého člověka, který, ač své sympatie mezi osoby děje rozděluje stranicky, zásadně lidi miluje; cítíte jeho veselí i vážnost, přecházející do úzkosti a řezavé ironie. Jeho „kronika Čechů“ jest ovšem psána počátkem st. 12., ale autor svým životem jest člověk předešlé doby.

Také Kosmas se ujímá, jako Kristián, pera z důvodů vlasteneckých, aby však oslavil český národ ve smyslu historie politické. V jeho práci a vidění dějin je ředitel věcí Bůh a strůjce různic a pýchy ďábel, pravý král jest Ježíš Kristus; v jeho rukou jsou srdce králů, on kazí a ruší rady knížat pro zásluhu nejsvětějšího mučedníka Václava, ale je tu již i ponecháno

místo lidské povaze a jednání. To vědomí nového obsahu doby dovolí zbořiti starou rotundu Václavskou a nahraditi ji basilikální stavbou prostornější, nazývanou nyní kostelem sv. Víta, Václava a Vojtěcha a novým nádhernějším slohem oslavující. Pravá vlast křesťana jest na nebi, ale oko spočívá s patrným zalíbením na tomto světě a vlastenectví Kosmovo nese ráz zřetele tohoto světa pozemského.

Obsah vlastenectví jeho je právě tak citový, oslavný, starostlivý a úzkostný, jako rozumový, v kritice jednání panovníka a předáků a jeho následků pro stát a národ.

S opravdovou láskou uvádí dějiště *zemi českou*, nám souzenou, k níž patří Morava, se slavným hradem Prahou, jehož pověst k hvězdám vynesou dvě zlaté olivy, Václav a Vojtěch. Hrad ten ale zastupuje v líčení i pojem vlády. V křesťanském starozákonním duchu (Rostte a množte se, 1. Mojž. 1, 28) přeje si rozmnožení potomstva té země, o níž vyznává ve chvíli úzkostné, že je to země malá, zemička.

Národ český jest společenstvím jazyka, mravů, tradice, hospodářských statků, které Kosmas žárlivě uvažuje vzhledem k sobectví panovníků a obohacování příšlých cizinců. Ostře odlišuje národ od Poláků a Uhrů, ale hlavně od židů. Pokouší se o charakterisaci národů, při středověké větší vzrušivosti a při své ostré ironii někdy dosti příkrou ať vyčtením znaků či obraznými zkratkami: tygr, sokol, lev, ovce, holubi. Proslulá jest řeč, kterou vkládá do úst šlechtici Kojatovi u Dobenína r. 1068, kdy Vratislav chtěl proti bratru Jaromírovi ustanovit biskupem svého povolnějšího kaplana Němce Lance

Místo to jest plamenný středověký projev a sama definice Kosmova nacionalismu, avšak, jak řekl Meinert, a citoval Palacký ve Würdigung, otevřeností s níž je vyřčena získává na velko-

leposti a nesvádí jej k nespravedlnosti vůči jednotlivci.

Kořen Kosmova plamenného antisemitismu byl patrně v židovi Jakubu Appelovi, který jako zástupce Vladislava se asi špatně v zemi zapsal a r. 1125 svržen. Vedle nářku na odpadlictví a vedle křesťanského odmítání židů jest zde i důvod nenávisti finanční. K r. 1098 dává mluvit knížeti, kterému se doneslo, že bohatství své odnášejí židé do Polska a Uher.

— Proč chcete ubrati teď zdarma nabytého bohatství?

Žádné svršky nebo bohatství jste z Jerusaléma s sebou nenesli.

Přišli jste sem hubení, hubení, kam chcete, běžte!

Ale v Kosmově nacionalismu převažuje kladný obsah, biblí i vědomě antikou dotčený. Jest jím ona sláva vojenská, česká statečnost a zámožnost, které proslavily Čechy na zemi i moři. V líčení politických běhů jsou nositeli dějin a zájmů národních předně panovníci Boleslav II., Břetislav, perla Čechů, Přemyslovci, posvěcení tradicí svatováclavskou. Svůj názor na panovníka prozrazuje v charakteristikách při zprávě o smrti, kde chválí zbožnost, neúplatnost, nepřemožitelnost, bohatství, moudrost, štedrost. Že ty charakteristiky považuje za ideály vládní je patrné z řeči Boleslava II. před smrtí k synovi, kde podrobuje panovníka zákonu božímu i vládcovskému.

Kosmovi jest tedy subjektem vlády panovník a představa *správy státu* je vložena do ideálu panovníka, ale přiznává účast a odpovědnost i šlechticům, t. j. politickému národu. Oslavuje šlechtice, sloupy znamenité této vlasti, jimiž stojí země česká, kteří jsou ústa lidu a v hodnostech vedou vládu. Ví, že panovník může býti zcela v moci předáků, jako zas ostře se staví proti neofitům a přitakovačům. Panovník sedí na

vrcholu stromu, a od větví předáků, čeká Kosmas konsolidaci státu v době nevyhovujícího zákona o stařešinství. Čechy mívali až 20 pánů v době rozrodu Přemyslovců a Kosmova vlastenecká kritika politického zřízení se obrací úzkostně na politický národ, který nemá tvořit most z hlav, po nichž by přišel kníže k trůnu; politický národ jedná i proti panovníkovi ve prospěch zájmu národního.

Stát ovšem požaduje nerozdělený centrální (neboť podle Písma každé království rozdělené zahyne), vzhledem k říši poplatný, ale svobodný. Ovšem křesťanský do národa zahrnuje všechny, chudé, vdovy a sirotky, a také je klade před oči knížete. Na celý národ a jeho blaho myslí při výstraže nezhoršovat minci, smíření rozvaděných panovníků považuje za zájem celého širého prostanství Čech, ale národem jsou hlavně všichni Čechové prvního a druhého řádu, tedy národ politický.

U Kosmy jest národ společenství jazyka, země, národního bohatství, mravů, práva, tradice, trpění i prospěchu, cti a hany, a všechny pojmy, národ politický i křesťanský, národnost, řeč země, stát, jsou mu pojmy běžné.

Vidíme, že z doby universalismu 11. století, z doby Řehoře VII. a Jindřicha IV. vychází český národ s národním uvědomením bdělým, který jest nacionalismem ryze národního státu na okraji imperia a v sousedství hranice neohrožujícím, naopak na východ s možností expanse, národní prospěch má zde ráz ryze světský.

Století 12. značí přechod k nacionalisaci štaufského politického pojmu císařství, která se po Barbarosovi projeví nejplněji ve Vogelweidovi. Myšlenkový obsah věku 12. udává nová vlna náboženského zanícení a utužování zbožnosti. To je doba sv. Bernarda, doba křížových vý-

prav, které vzrušovaly celou Evropu. Ne žeby obě myšlenky, papežství a císařství ztrácely na bojovnosti, ale zájem o sv. zem, vzniklý z popudu vnějšího, t. j. pádu Akkony koncem 11. st., byl zde vroucně stupňován ohnivou výřečností Bernarda z Clairveaux, světecké pověsti již za života, který dovedl i sama císaře přimět ke slibu kříže i prosté věřící vznítit láskou k zemi, kde se odehrávalo utrpení Boha a člověka. Genius Bernardův vane též z jeho dopisu do českých zemí, nemohl je pro proslulou jejich bojovnost vynechat, z dopisu adresovaného zbožnému knížeti Vladislavovi a celému národu. „Vám, jímž nechybí ani síla tělesná ani statky hmotné“ píše; tyto dva znaky vytváří zahraniční pověst Čech od dob Vratislavových, a nyní k nim přistupuje i uznání výše českého křesťanství, s nímž sv. Bernard zdůrazňuje moudrost olomouckého biskupa a rádce Vladislavova Jindřicha Zdíka.

Země české byly skutečně již dotčeny novým duchem, který vychází, jako v době Vojtěchově z Cluny, opět z Francie, z nových řádů cisterciáckého a premonstrátského, aby v síti klášterů vytvořil *mezinárodní obec*, spjatou s kláštery mateřskými, povznesenou tuhou kázní a soustředěním na *vnitřního člověka* nad národnost a dění politické. Ve vývoji českého náboženského života je to vzestup, jehož stupínky nám udávají: srážka Václavova s národem, doba Boleslava zbožného, reformní snahy Vojtěchovy zvláště o jednoženství, přijetí jeho odkazu státním aktem na výpravě do Hnězdna, vymítání projevů pohanských za Břetislava II., požadavky střídmeho života pro laiky a celibátu kněžstva v tomto věku 12. Vynikajícím dokladem ideového boje české církve z rozhraní 11. a 12. věku jest *homiliář opatovický*. Bojovníkem za vnitřní zoprázdňování víry, za organizaci české církve, za rozšíření křesťanství v slovanských polabských

oblastech je vynikající osobnost Jindřicha Zdíka. Také u nás je 12. věk dobou zakládání klášterů (nejvýznamnější jest Strahov, nazvaný vzpomínkou na sv. zem Sionem), nových řádů, podporovaných Vladislavem i šlechtou, dobou poutníků i výprav do svaté země. Z této doby roste i osobnost *blahoslaveného Hroznaty*. Kláštery naše organisují vybraní mniši z klášterů porýnských a příchozí *Gotšalk* v *Želivě* je představitelem nového ideálu svatosti v nové české vlasti, která vykonává vlivy na Rakousy i Uhry. Ale to je vlastně již zárodek nové doby kdy v Isle de France se rodí gotika.

Ti příchozí mniši svou cizí řečí a kolonisací německou z Porýní vyvolávají reakci českého prostředí a starých domácích klášterů, z nichž byli čeští mniši mnohdy vyhnáni. Politika biskupa Daniela je proti novému duchu ve shodě s knížetem i císařem na straně vzdoropapeže. Domácí křesťanství vede k požadavku vlastního arcibiskupství, odůvodněnému též jazykovou rozdílností, a ke kanonisaci sv. *Prokopa* r. 1204, představitele české národní církve. Vědomí slovanského původu českého křesťanství nevymizelo nikdy. Sv. Vojtěch byl zvolen biskupem na Levém Hradci, kde byl prvý kostel sv. Klimenta, a v první polovici 12. století zakládá Zbihněv, kněz a kanovník u kostela P. Marie, kostel v Uněticích, k němuž daruje též popluží v Levém Hradci. O L. Hradci se významně praví: „*kde počlo křesťanství*“

Prameny našeho vědění o 12. věku jsou kromě listin a zmíněného homiliáře opatovického opět kroniky, pokračovatelé Kosmova co do ducha i doby. Prvý z pokračovatelů, nejmenovaný kanovník vyšehradský, je vlastenecký Čech a křesťan. Vytýká lásku k vlasti knížete Soběslava, Čechové jsou mu rodina sv. Václava. Nemohu nevzpomenouti kázání na den sv. Václava v homiliáři opatovickém, kde kazatel se raduje z čet-

ného shromáždění a praví, že svátek sv. Václava nás shromáždil „jakoby v jednom duchu a jedné mysli“.

Výraznější mnich sázavský, silně vlastenecký a hrdý nad českým vojenským úspěchem u Milána, označuje klášter želivský za osazený cizími národy.

Složitější a světa znalejší jest pražský kanovník Vincencius, který se zúčastnil milánské výpravy a s biskupem Danielem protáhl Itálií. V jeho kronice, která je oslavou krále Vladislava, má české vědomí ráz sebevědomí — a tím musí zůstat dodnes. Soběslav mu byl otec vlasti, ale neblahé občanské boje o trůn český jej přinutí k výroku o trůnu „kusu to kamene, k vůli němuž tisíce životů padlo“. Vědomí slovanské se u Vincencia projevuje, když glosuje výpravu Sasů proti křesťanským slovanským Pomořanům r. 1146, s účastí Zdikovou: „Sasové přišli s takovou mocí vojenskou spíše proto, aby jim odňali zemi, než aby upevňovali víru křesťanskou.“ Dále praví Vincencius: „vrátili se, ztrativše mnoho svých bojovníků, i s knížaty svými zase domů, neboť těžko jest přivésti věc k dobrému konci, když se o Boha nejedná“. Citová stránka národní vystupuje u Vincencia, když mluví o naší řeči, o Praze posvátné (podobně jako Kosmas o dvou zlatých olivách sv. Václavu a Vojtěchovi), o svatém městě. Vincencius, jak řečeno, se zdržel s obratným diplomatem českým biskupem u dvora císařského v Itálii déle než ostatní a vypráví: „Jak velice nás to bolelo a jak jsme vzdychali, jimž zůstatí bylo s biskupem, když jsme své drahé do vlasti ubíratí se viděli, Bohu jest známo.“ Vezměte do ruky verše našeho současníka, básníka Tomana, který se dočkává Štědrého dne kdesi v cizině:

*„Domove, nikdy nemluvíš
tak jako ve dnech, kdy jsme sami.*

— — — — —

*Mám tebe z celé duše rád
a bez tebe bych nemoh žít!*

a slyšte, třeba v jiných polohách, hlasy, které si podávají ruce přes staletí.

Projevem toho nového ducha, Zdíkem představovaného, stejně dobře vlasteneckého ale kládoucího důraz na kulturní a náboženskou výši, jest kronika *Jarlocha*, opata milevského premonstrátského kláštera, který se ujal pokračování kroniky Vincenciovy. Ale jaký rozdíl mezi někdy kaplanem asketického Gotšalka a Vincenciem! Ani nevíme, byli Jarloch české národnosti, tak nadřazeno je jeho klášterní křesťanství národu. Jaký rozdíl proti Kosmovi, když mluví o volbě biskupa Fridricha, Sasa, češtiny neznalého, z vůle královny uskutečněné „poněvadž by sami od sebe příslého a jazyka neznalého nezvolili“. Tím jasnější jest to ovšem svědectví o českém nacionalismu šlechty. Hlavní zájem Jarlochův jest náboženství, kláštery, byť i věc pochopíme, že psal pro svůj klášter. V kronice věnuje značně místa zanícenému líčení života želivského opata Gotšalka, Zdík je mu sloup a svítilna Čech i Moravy, biskup Jindřich, vystudovavši v Paříži, ctižádostivý kníže světský, je zlatý květ Čech, záštita lidu, řeholníků obhájce výborný, jemuž po sv. Vojtěchu nebylo rovného v této zemi — chvála, která patří spíše biskupu Jindřichu Zdíkovu. Stejně chválí Vladislava II. podle přízně k řádům, ale hlasy opozice proti reformátorskému ale i ctižádostivému Fridrichovi nazývá štěkáním domácích psů. Horší jest, že si chválí roztržení Čech a Moravy líčením situace v Řezně r. 1182, kdy si císař vynutil souhlas „našich starších Čechů“ přinesením seker, „tak moudrý císař spiknutí odbojných moudře potlačil“. Také lituje zániku říšsko knížecí povahy pražského biskupa poddaním biskupa Milíka Vladislavovi. Ale to nebylo u Jarlo-

cha zlá vůle nýbrž neporozumění, nedbající mocenského a národnostního zabezpečení českého státu a více vážící idee universalistické a radující se z opravných snah v církvi české, kterých bylo třeba.

Česká zbožnost vzrůstá v 13. století až po Václava II. a vydává v době sv. Františka a Dominika i křesťanské i národní snažení blah. Anežky Přemyslovny a vede i k založení českého řádu křížovníků. To je doba přechodná, kdy se jeví již rysy gotické, přechod ke kultuře laické, později i národní, kdy ideálem se stanou rytířství, minesang, král Artuš a konkrétní starosti panovníkovou prospěch hospodářský. Zájem hospodářský při kolonisaci okrajových lesů a zakládání měst přehlušil zřetel národnostního státu u panovníků módně němčících. Politicky český stát, díky obratné politice Přemysla I. v době slabých a mladých císařů se stává dědičným královstvím, slavnou českou zemí se slavným českým králem, země se hospodářsky usměrňuje, získává mocné postavení v rámci říše jako kurfiřtství. Ovšem ještě r. 1237 byla z německé strany zvednuta námitka, že český král nevolí, poněvadž není Němec. Avšak kromě poněmčování rozšířil se český stát i na německé země alpské a Přemysl II. kandiduje na říšský trůn. Dynastická politika Přemysla II. a Václava II. nebyla šťastná. Václav II., osobně zbožný, který získává koruny větší než byla jeho přirozená česká základna, nedbá rad papežových a neupevní trvale přemyslovské zisky. Hlas nacionalismu křesťanského značí v 13. století třetí etapu v kultu svatováclavském v úzkostné modlitbě o zachování národa. Nejsilnějším projevem kritiky, kterou pozorujeme již v „Příbězích krále Václava“ jest Dalimil, jemuž je císař posměšně „bóh německý“. Co značí Vogelweide v Říši odmítnutím myšlenky papežské to znamená u nás Dalimil odmítnutím myšlenky císařské. Si-

tuace podstatně jiná k otázce císařské vznikne za Karla IV.

Slyšeli jsme hlasy různých autorů, které představují nejzajímavější projevy o otázce náboženské, národní a o poměru k říši v této době. Kdybychom mlčícím věkům kladly otázky, stěžiy bychom vybrali pro odpověď lepší představitele než jsou patrně Přemyslovec, zbožný Kristián, zanícený Čech Kosmas, kritický Vincencius, nadnárodní opat Jerloch, vlastenecký Dalimil, jak nám je nalehavost doby vyvolala a přízeň genia národního zachovala. Je to hlas doby ryze křesťanské a vědomé nutnosti čistě národního rázu českých zemí. Zní silně ale ne disharmonicky. Vývoj ukoval české křesťanské cítění v sílu, která strhne za Karla IV. na sebe prvenství v říši bez nebezpečí pro český národ ano k jeho větší slávě, a svou zbožností, jak je prokazuje vyspělé umění doby Karlovy, i k větší slávě boží.

Jos. Vaca:

NÁRODNÍ POSLÁNÍ HUDBY, ZVLÁŠTĚ PÍSNĚ

Mám-li mluvit o národním poslání hudby, zvláště písně, musím v prvé řadě připomenouti známé heslo: Zpěvem k srdci — srdcem k vlasti. V těchto slovech je obsažen vlastně celý smysl národního poslání hudby a písně.

Hudba — píseň má jít nejdříve k srdci, a k našemu českému srdci především *hudba naše — česká*, vyrostlá z naší země, půdy, z našeho lidu a celého národa. Prvním takovým hudebním květem našich českých luhů a hájů je naše národní píseň. Prostá jako luční květ, rozdávala a rozdává dosud vůni radosti, síly a vzletu. S písní na rtech jsme trpěli, s písní na rtech jsme se těšili a sílili a s písní na rtech jsme vítězili. Nebylo snad vždy nejkrásněji a nejšťastněji v našich oblastech, když ještě prostá píseň národní zněla takořka z každých úst, ale byly to jistě doby mravně silné, nesoucí v sobě plnou naději. „Ten ještě nezemřel, kdo zpívat umí“, napsal již více než před půl stoletím český básník. A náš národ zpívá dosud a zvláště dnes vrací se k staré české písničce. Jí posilujeme dnes všichni svá srdce, abychom neztratili naději a víru v zítřek. *A srdcem vede láska k vlasti.* Čím bude to srdce jasnější, posílenější, krásou, již oštěďruje a dává veleba písně, tím více se prozáří i naše vlastenecká láska. Neb v písni je

zdroj silné důvěry, která zeslabuje a potírá úder zoufalství, v písni je síla zdaru a zkrášlení každé práce, každého poměru k okolí: k Bohu, k zemi, k lidu, k člověku, k zvířeti, k rostlině a tím k celé naší drahé vlasti. A láska ke všemu tomu nám tak drahému vede zase jen a jen srdcem — a naše české srdce dovede povznést, nadchnout a rozbušit jen česká píseň — česká hudba. *A v tom tkví celé její poslání.*

A plnila česká píseň a hudba v minulosti správně svoje národní poslání? A plní svoje národní poslání dosud? Nejprve odpovíme na první otázku a ohlédneme se zpět do minulosti.

Národní píseň a hudba začala se plně chápat a oceňovat v dobách romantismu. Již jeden z prvních romantických estetiků, německý básník Paul, prohlašuje hudbu za ono umění, které může nejplněji vyslovit podstatu romantismu. Zakladatelé romantismu uvažují mnoho o hudbě a nesnaží se jí vysvětlovat v duchu racionalistických teorií, nýbrž chápou její samostatnost a povýšenost, kterou pak odůvodňují filosoficky. Podstata hudby je romantikům nepochopitelná, mystická, která nevyjadřuje jen žal, radost, smutek, bolest, ale vyjadřuje *obecné city* (láska, vůle atd.).

Zvláště v německé romantice přisuzuje se jí první a nejdůležitější místo mezi jednotlivými obory umělecké tvorby. V Německu splynul romantismus se slavným údobím *národního probuzení a uvědomění*. Tam se stal romantismus opravdu národním hnutím. Proto také i v německé hudbě jsou projevy módního tehdy kosmopolitismu málo patrné, omezující se v podstatě jen na směr Mendelsohnův.

Velmi palčivou otázkou se stává *otázka národního umění vůbec*, zvláště u takových národů, kteří dosud nevytvořili silné, samostatné kultury národní, podléhající cizím vlivům.

Neznamená to ovšem, že by dřívější umění

nemělo národního zabarvení. Od nejdávnějších dob bylo *pravé umění vždycky také národním*. Ve zdánlivě docela mezinárodní mluvě hudebního klasicismu najdeme velmi často projevy *individuálního národního ducha*, které se pramení v odlišném, charakteristickém citovém založení silné *tvůrčí osobnosti*, jež je důsledkem její národní příslušnosti (Bach, Mozart, Hayden). Když v romantické době otázka samostatného národního umění vystupuje jako uvědomělý problém, objevuje se při pokusech o jeho řešení obojí možný způsob *methodického postupu*. Někteří se snaží vybudovati národní hudbu na *užším základě lidové písně*, k níž se obrátila zvýšená pozornost od dob Herderových a jejíž stáří i původnost se všeobecně značně přeceňovala.

Jiní nespatřují podstaty národního uměleckého díla ve vnějších stránkách výrazu, nýbrž především v *duchu a umělecké hodnotě*, která se má opírat o základnu světového umění. Úspěch závisí na silné tvůrčí individualitě. Veliký umělec dovede vytvořiti národně typické umění dokonalých hodnot také tenkrát, tvořili z lidového materiálu. Hlavní věcí je, aby jeho dílo bylo opravdu umělecké. Je-li jeho osobnost vnitřně spjata s národním životem, bude i jeho dílo národně typické. Kde není velké tvůrčí osobnosti, ulpí snažení o národní hudbu v pouhém *napodobení* vnějších znaků lidovosti a nemůže dospěti pravé umělecké výše.

U nás v českých zemích v této době nese se hudební život dvojím proudem. Jeden pokračuje organicky na odkazu minulosti a udržuje styk s tehdejší cizím uměním a druhý zdůrazňuje potřebu *národního umění*, k němuž se snaží najíti cestu. Ani v jednom, ani v druhém případě se nedospívá pro nedostatek velikých tvůrčích osob absolutně hodnotných projevů. Tak má doba asi do r. 1860 t. z. *přípravný ráz*.

V Čechách byla pro hudební život prvních desítekletí XIX. stol. ve vyšších formách rozhodná tradice Mozartova, representována jmény D. Weber, Z. V. Tomášek, J. Aug. Vitásek, Kalivoda, Rieger, Tittl. Ze zpěváků známý basista Strakatý, který zpíval po prvé naši národní hymnu v Tylově Fidlovačce.

Na venkově byli to naši staří kantorů, kteří s láskou a nadšením provozovali zpěv a hudbu. Pěstovali ovšem ponejvíce hudbu církevní. Bývaly to hotové koncerty v různých těch velkých i malých kostelích venkovských, kam přicházeli lidé zdaleka široka poslechnouti si krásné skladby našich českých skladatelů-učitelů, jako Ryby, Zvonaře atd. V těchto kostelích byla na venkově — i zapadlém — jediná možnost seznamovati prostý lid venkovský s *uměleckou tvorbou hudební*. Řada našich tehdejších nejlepších hudebníků nabyla základy svého umění od našich starých učitelů a šířila pak hudební slávu jména českého za hranicemi, nacházejíc v hudbě i dobrou existenci.

Pokud byli učitelé též ředitelé kůrů, vyučovali hudbě na různé nástroje a udržovali si tím stálý kádr pro orchestr kostelní. Tak na př. rožmitálská hudba chrámová byla pověstná daleko široko. Na „figurální“ mši sjíždělo se celé okolí, i z vukolních měst.

Kdož by tu neznal jména *Jakuba Jana Ryby*, kantora a hudebního skladatele, jehož působení zanechalo v Rožmitále pod Třemšínem ještě dnes, po více jak 100 letech, trvalé stopy. Jeho hudebních skladeb církevních i světských je hezká řádka: 216 děl kostelních a 1158 skladeb ostatních.

Z jeho skladeb znárodněla: „Spi, má zlatá“. Obzvláštní krásou vyniká jeho vánoční mše, o které se zmiňuje Al. Jirásek ve svém díle *U nás* a která i dnes je s oblibou na našich kůrech prováděna.

Ve všech Rybových skladbách jeví se *národní duch a prostý lidový tón*. Proto jsou milé našemu sluchu a srozumitelné. Právem je pokládán J. J. Ryba za předchůdce B. Smetany ve tvorbě hudby národní, české. Hudební díla svoje prováděl orchestrem, který si vytvořil z občanů rožmitálských. Vychovával si tak nejen výborné hudebníky, kteří pěstovali hudbu z lásky a ovládali vždy několik nástrojů, ale i hudební dorost. Hudba pěstovala se tu tradičně v rodinách s generace na generaci a tak vznikly zde celé *hudební rodiny*, kde nejen rodiče, ale i děti a vnuci ovládali dokonale několik hudebních nástrojů. Byla to zde, abych tak řekl, hudební konservatoř v malém, jejímž prvním ředitelem a vychovatelem byl J. J. Ryba. A připočteme-li k tehdejšímu hudebnímu životu i hudebně založené postiliony, z nichž někteří dovedli hrát na své trubky přímo koncertně, dále dudáky, harfeníky a v ne poslední řadě i kolovrátky, vidíme, že lid byl opravdu dříve vychováván dobrou hudbou, formou jemu snadně přístupnou, která mu dodávala chuti, aby uměl zahrát na některý nástroj, aby uměl zazpívat.

Nejen hudba chrámová, ale i hudba taneční byla tehdy postavena na základnu národní a uměleckou. V letech třicátých minulého století začal venkovský lid již volněji žít, veselost začínala tu být domovem, hudba, zpěv a tanec nechyběly při žádné zábavě. V městské společnosti byly dosud oblíbeny tance aristokratické, plné půvabu a elegance (gavota, menuet), lid však si tvořil tance vlastní, vymýšleje k melodiím národních písní originální pohyby a projevoval tak svou živou povahu v nových tancích (Dupák, Hulán, Sousedská a j.) sice ne tak elegantních jako byly tance aristokratické, zato plných upřímného veselí a humoru. Tyto brzy zvítězily, našly si cestu i do městské společnosti a zatlačily zbytek aristokratické zábavy. Brzy po třicátých

letech nad volnějsími tanci (Obkročák, Sousedská) vítězí tance živějšího pohybu (Třasák, Furiant, Skočná). Pravým překvapením pro tancechtivý lid byl nový tanec domácího původu, zvaný *polka*, který se tančil volněji, nežli oblíbený skotský tanec „ekosé“, avšak zase rychleji, nežli „*Nimra*“, rozšířený tehdy v okolí Kopidlna. O jeho vzniku a jméně kolovalo několik verzí, jisté však je, že je to tanec ryze český, ať již vzniklý v prostředí městském, či na vesnici a že byl přivítán všemi tancechtivými s velikým jásotem. Kopidlenskému učiteli *Fr. Hilmarovi* se nový tanec zalíbil a složil několik nových melodií k tomuto způsobu tančení a „vedl je v hudební nástroje“. Jeho skladby byly u hudebních kapel oblíbeny, kapelníci, jimiž byli většinou zase učitelé-regenschóři, je rádi hráli a polky se rychle šířily po Nymbursku, Poděbradsku i dále po Čechách. Jedna z nich dostala do Prahy, byla na Barvířském (nyní Slovanském) ostrově hrána vojenským kapelníkem Liehmanem a posluchači vděčně přijata. Podnikavý nakladatel Hoffman ji vydal v klavírní úpravě tiskem s názvem *Esmeralda*. Tato polka s podivným cigánským jménem založila Hilmarovu popularitu, neboť byla vyložena i ve výkladních skříních pařížských a byla hrána i v New Yorku. Povzbuzen úspěchem, skládal Hilmar další polky a napsal jich mnoho, dáváje mnohým tituly, jako: *Jiřinka-polka*, *Aloisie-polka*, *Ples Besedy*, *Rybářská polka*, *Ochotnická polka*, *Vlastenka* atd. V některých použil obměněných *melodií národních písní*, jiné mají melodie autentické. Jsou mezi nimi velmi vtipné skladby, neboť Hilmar, ač byl jen skladatelem-samoukem, uměl vhodně použít náhlých přechodů z tóniny do tóniny, rád psal polky v tóninách měkkých, velmi zručně je instrumentoval, ale hlavně dal ve svých skladbách *zazníti české struně*. Ať již tato českost skladeb vyplývala z Hilmarova při-

rozeného talentu a rasové příslušnosti, či byla úmyslná, byla jistě pozoruhodná, neboť Smetana i Dvořák Hilmarovy polky znali, jejich přednosti chápali a náležitě oceňovali. Bylť Hilmar skladatel, který zejména ve svých polkách dovedl *šťastně uplatniti národního ducha* a ukázal, že i drobná skladba taneční může mít umělecké posvěcení a pravou ušlechtilost.

Z ostatních učitelů-kantorů jmenujeme na př. *Jos. Dusíka* z Čáslavi, jehož syn byl slavným pianistou v Paříži, *Václava Voříška* z Vamberka, jehož syn byl prvním dvorním varhaníkem ve Vídni. Smetanovský kapeník *Adolf Čech-Tausik* pocházel také z kantorské rodiny, rovněž i skladatel *Alois Jelen*, jehož píseň *Vystěhovalec* — *Zasviť mi ty slunko zlaté*, zpívá se dosud.

Z učitelské rodiny pochází *Jos. Boh. Foerster*, *Jiráňkové* (*Jos.* byl Smetanův žák) a *Jeremiášové*. (*Otakar*, chéf hud. odd. praž. Rj.)

Tradicionální provozování hudby v rodinách našich venkovských učitelů spadá až do začátku 17. století. Hudba byla našemu lidu v dobách jeho největšího utrpení jedinou útěchou. Proto lnul český lid ke svým „kantorům“ hlavně pro „muziku“ jimi provozovanou, která každého venkovana provázela po celý jeho strastný život, od kolébky, kde slýchal z úst své matky lidové písně, až ke hrobu v doprovodu primitivních zvuků vesnické kapely a kostelních zpěváků a zpěvaček. A lid této hudbě rozuměl a měl ji rád proto, že byla tvořena z čistých pramenů jeho *národní písně*, která vytryskla z české půdy a z české duše. A česká píseň prolínala tehdy všechny skladby, jak církevní, tak světské — taneční.

Se zatajeným dechem naslouchal tehdy lid chrámové hudbě, neboť v ní slyšel tlouci své srdce s jeho radostmi i smutkem, slyšel v ní zpěv celé naší krásné země a celé naší vlasti a slyšel v ní nejkrásnější modlitbu boží. A jako hudba

chrámová nutila k zbožnosti a přemýšlení o nadzemských světech, tak hudba taneční vlévala svými rytmickými písněmi radost a veselí v duši.

Tehdy tlouklo srdce každého našeho člověka prudčeji, sebevědoměji, neboť tlouklo v prvé řadě *vlastenecky*. Neb jen česká hudba vstupovala do všech srdcí a dovedla je rozbouřiti nejvyšším tepem — láskou k vlasti a celému národu.

Zde tedy národní poslání hudby a zpěvu splnilo svůj úkol plnou měrou a český kantor měl na tomto ušlechtilém a záslužném činu hlavní podíl.

Dojemný obraz vesnických učitelů podal mistr Dvořák v roztomilé postavě kantora Bendy ve zpěvohře Jakobín. Je to hudební pomník, zbudovaný z vděčnosti prvnímú pěstiteli jeho hudební nadání, Ant. Liehmanovi ve Zlonicích.

A ještě malou ukázkou o dovednosti starých kantorů.

Adolf Daněk:

STARÝ KANTOR

(VZPOMÍNKA)

Třetí procesí o křížových dnech se koná z V. do sousední obce T. Po obřadech v zámecké kapli byli duchovní a učitelé vždy pozváni do zámku na snídání.

Již je tomu hodně let, když nastoupil do V. nový pan řídící, který výborně hrál na všechny nástroje smyčcové i plechové, ani litr nevyjímaje. Byl dobrák a velký šňupák před Hospodinem.

Zpíval a hrál mistrně v zámecké kapli, a teď pije s ostatními čokoládu a přikusuje moučníky. Mladá komteska pomáhá lokaji obsluhovati. Právě postavila před pana řídícího sklenici s vodou.

Ten se podívá udiven na vodu, na komtesu, a ptá se: „Slečenko, co je to?“

„Voda, máte-li žízeň.“

„Hm. Slečenko, bez urážky, ale kantor vodu nepije!“

Komtesa se zarděla a je na rozpacích. Ale již paní domu vstává a ptá se: „Co byste pil k čokoládě, pane řídící?“

„Pivo.“

Paní pokynula lokaji a ten v minutce postaví sklenici piva před pana řídícího.

„Teď je to dobře!“ libuje si starý pán. Ustrkne čokolády, zají kousek dortu, vypije pivo a tak to střídá spokojeně a lokaj nestačí lítat do sklepa a načínat láhve.

Když přešla pana řídícího žízeň, sedl k pianu a že zahraje vlastní fantasii: „Útrapy regenschoriho, když se zpěváci opozdí!“.

Vážná předehra ke mši, pak spustí fistulkou soprán Kyrie elejson. V tom již alt se ozývá, pak tenor, konečně bas mohutným Ky—ri—e a v proudu tónů se ozývá sopránem lejson, lejson, druhé basy se proplétají a piano jemně doprovází, teď hřmí a zdá se ti, že neschází žádný hlas —

Posluchači jsou uchvácení.

Ano, tak uměli hráti naši staří kantoři!

—

Připomínám zde ještě *veliké národní poslání svatováclavského chorálu*, jehož slova i melodie jsou nám dosud modlitbou a útěchou.

Národní struna zaznívá pak v písních V. Z. Tomáška, Fr. Maxe Knížete (je autorem písně „Když měsíček spanile svítil“), známého Frant. Škroupa a jeho bratra Nepomuka, Jos. Leopolda Zvonaře, Jos. Theod. Krova, Helda, na Moravě Ludv. Dietricha (Moravo, Moravo).

Mužské čtvero zpěvy skládali: *Jelen, Vorel, Škroup, Zvonař* (Já jsem Slovan, s duší, tělem), *Novotný, Tovačovský* a nejlepší v době před smetanovské *Pavel Křížkovský* (*Utonulá, Žaloba, Dar za lásku, Odvedeného prosba, Rozchodná* atd.). Velmi šťastným způsobem nachází skladatel českost výrazu ve sborníku zpěvu tím, že se těsně přimyká *k lidové písni*, která se v duchu romantickém pokládala za zcela původní projev lidového ducha. Je dosud živý a jeho *Utonulá* podmaňuje si posluchače při každém opakování a plní tak skvěle poslání národní písně.

Nesmíme zapomenouti na sběratele národních písní v této době *Fr. Sušila, K. J. Erbena*, později *Bartoše*.

Všichni tito jmenovaní připravovali cestu největšímu mistrovi, jehož hudba a zpěv plní a plnila národní poslání mírou největší — mistru *B. Smetanovi*.

Smetanovo dílo je nám drahé zvláště některými znaky. Je to především jasná radost, slunná pohoda a prosté, srdečné veselí jeho hudby. Dále vroucí a horoucí něha jeho zpěvů milostných a vedle toho tóny tragické bolesti. A zvláště jeho nadšená víra v národ, jeho vznešená idea národa, jíž obětoval veškerou svou životní práci a která mu vnukla vrcholné výtvoery. Základ k těmto velkým darům, jimiž obohacuje a bude obohacovati stále naše nitra, přinesl si ovšem Smetana na svět, jako milostivý dar osudu, jako dar genia. A kořeny toho zůstanou vždy skryty zrakům lidským jako všechna taková tajemství tvůrčích procesů.

Smetanovo dílo je složitý a přece jasný, dokonale úměrný soubor celků, v nichž nejrozmanitější, nejsladší i nejhrdinnější lidské osudy, city a děje nabývají výrazů dokonalých, všem pocho-

pitelných a všechny mocně vzrušujících. Smetana podivuhodně vede posluchače ku procítění všech jevů vlastním nitrem, k soucítění a pochopení jich a k mocnější trpělivosti i oddanosti k nim jako k nezničitelným částem vlastní bytosti. Na příklad: od věků do věků se objevující něha mladé ženy k robátku přiblížena byla druhou ukolébavkou v „Hubičce“ obecně lidskému citění ve své nejryzejší podstatě. Nejhlubší víra člověka ve zdar utlačovaného národa, pověděna ve věštbě Libušině, zachycuje prapodstatu citu, rozsetého do všech srdcí jednoho národního celku.

Smetana se vyjadřuje českou hudební mluvou. Všechn myšlenkový a citový obsah jeho díla se projevuje českými větami, českými postavami, českou historií, českým mythem. Tím ovšem dána je srozumitelnost jeho pro Čechy, ale — ne jen pro Čechy. Toto češství, rozmnožené o češství jeho rytmu, melodie, harmonie a instrumentace, o češství jeho zpěvnosti, stává se mluvčím jednak samého, věky se neměnicího českého vnitřního charakteru citového, jednak věčně lidského, toho, co ve všelikých obměnách tvoří souvislou řadu lidského vývoje a historie. Smetana pak o tomto „trvale lidském“ nemluví výrazem mezinárodním, nýbrž výrazem vybudovaným ze základních prvků českého hudebního projevu.

Smetana nám znamená po stránce národnosti mnoho. Je to jeden z největších a nejupřímnějších Čechů, kteří kdy žili, je to muž, v nějž se češství přímo vtělilo, takže se stal jakoby jeho ztělesněním, dovedl mluvit jménem celého národa, dovedl vyslovit jeho tužby, jeho naděje, vystihl jeho vnitřní život, to, co řečí slov je nevyslovitelným, co však tím jasněji dovede vyslovit hudba. A není druhého skladatele, ba ani umělce jiného oboru, který by to byl dovedl dokonaleji. Každý tón Smetanův je českým,

každý jeho myšlenkový, citový záchvív jest záchvívem českého člověka; proto také jeho dílo promlouvá k českému srdci nejsrozumitelněji, *proto také jeho dílo vykonalo a vykonává veliké národní poslání.*

Smetanovi šlo hlavně o to, aby uplatnil český živel národní v hudbě světové. Proto ve svých dramatických dílech nijak se neobmezil na látky mytické, nýbrž sáhl do víru života českého lidu a tím již odklonil se od Wagnera. Proto Smetana nejenže se nevyhýbal ensámblu a sboru, ale naopak jej vyhledával: jeho ensámby a sbory náležejí k nejkrásnějším částem jeho oper. Místo Wagnerova pathosu herojského postavil Smetana na svou scénu skutečné, živoucí české lidi, naplnil ovzduší scény životností a jasně české národní povahy. A v části hudebně technické, deklamatorní, citové jest Smetana tak svým, že nelze si představit umělce svéráznějšího. Je tak českým v hudbě, jako byli jen Mánes a Aleš v malířství a jako byl Neruda a Jirásek v písemnictví.

Smetana zadal svou první operu (Branibory) ke konkursu s heslem: „*Hudba — jazyk citu, slovo myšlenky*“ Nebylo možno nalézt hesla, jež by výstižněji vyjadřovalo celý směr Smetanův. V něm úplně rozvinul svůj prapor, za nímž šel. Pro Smetanu nebyla hudba hrou tónů, nebyla prostředkem ilustračním, nebyla účinným dráždidlem pro choutky širokých mas divadelních — pro Smetanu byla hudba jazykem citu, slovem myšlenky. Smetana spatřoval hudbu na výši její úlohy, věděl, že jest schopna nejen city, ale i myšlenky vyjadřovati, ba, že jest schopna vysloviti to, čeho vysloviti nelze slovem. A Smetana dovedl svou hudbu na tuto výši povznést, dovedl ji přiměti, aby tímto způsobem mluvila k srdci všech. Naučil-li Beethoven hudbu mluvit, *naučil ji Smetana mluvit po česku.*

Idea národa a vlasti začíná u Smetany míti významnou úlohu tvůrčí již od doby göteborské, kdy touha po vlasti vede k předsevzetí, věnovati národu „ze všech sil nejlepší“. Branibory počínaje tvoří první typy národní opery a v Daliboru již se zdvíhá jeho duch ke zvláštní slavnosti, v níž již nejen setrvává, nýbrž stoupá stále výše.

Idea národa u Smetany nebylo nic vyspekulovaného, nic, k čemu by byl dospěl cestou rozumových úvah, cestou pochybování nebo důkazů. Tato idea vyrůstala ze živé a spontánní lásky Smetanovy k vlasti a národu. Smetana měl svůj národ rád vší silou svého mohutného a živelného lyrismu. Jeho projevy v této věci jsou dojemné touto prostou, ale silnou láskou. Když řekl „můj národ“, zachvěl se mu hlas pohnutím.

Vyrůstala-li idea národa a vlasti Smetanovy z této vznešené a posvátné lásky, pak nutně idea sama byla povýšena nad každou všednost a měla předem ráz *posvátný a slavnostní*. A v tomto ovzduší slavnosti se duch Smetanův vznáší již od Dalibora. V *České písni* již se obráží nadšení Smetanovo zcela zřetelně a nabývá příznačných rysů v menších skladbách, jako je *Slavnostní předehra C dur*, hudba k obrazu *Libušin soud*, *Slavnostní sbor*, které možno míti za drobné studie k *Libuši*. Do svého hudebního zápisníku si zaznamenává Smetana hudební myšlenky plné vznešené a čisté krásy. Za tohoto podivuhodného slavnostního vzletu svého ducha přikročil Smetana k tvorbě *Libuše*, kde idea vlasti a národa měla býti ztělesněna vrcholným zpěvoherním dílem. V této době Smetanovy tvůrčí síly dosáhly plné své klasické zralosti. *Libuši* napsal v letech 1870—72, jak sám poznamenává, „po mnohém přerušení a odložení“

Tato je zpěvoherním ztělesněním Smetanovy slavnostní idee národa, je apotheosou vlasti a

zároveň prorockou vírou v její budoucnost. Je nejvyšším zpěvoherním výrazem Smetanové národní lásky a víry. Proto Smetana dal tomuto dílu nejlepší, čeho byl schopen. Jako z kvádrů tesané jsou tóny, jež zhudebňují starou mytickou slávu českou. Tóny, jimiž Libuše pronáší své modlitby za vlast nebo svá proroctví o slavné budoucnosti, osvědčily sílu svého posvátného nadšení a byly a jsou jedinou naší posilou ve chvílích největší sklíčenosti. Zde můžeme zase mluvit o národním poslání hudby a zpěvu, které v tomto díle vrcholí a přimyká se těsně k druhému národnímu dílu Smetanovu, *Mé vlasti*. Co nemohl Smetana říci v Libuši shrnul v tomto veledíle, jež zase vzniklo jedině z jeho lásky k vlasti. V šesti velkých básních symfonických představuje Smetana svou vlast, jako největší ideál svého života. Nepředstavuje ji však jako nedostupnou, majestátní mramorovou sochu, ale zakládá svou tvorbu na lásce k vlasti.

V první básni *Vyšehrad* poklonil se české minulosti. Vyšehrad je mu symbolem české samostatnosti a neodvislosti a nářek jeho nad její ztrátou jímá hluboce každé české srdce. Samostatnost česká zanikla, ale proto neoddává se Smetana skleslosti. Ztratili jsme svobodu, ale to není důvodem, abychom malomyslněli! Tak volá Smetana ke svému národu. Pohledme na svou vlast! Vizme její krásu! A rozvinuje před námi poesii toku Vltavy, jež v závěru plyne kolem Vyšehradu a ztrácí se v mlhavou dál jako proud času, jenž valí se mohutně do neznáma; Vyšehrad, myšlenka české samostatnosti svítí tomu proudu na cestu. Proud času, ozářený myšlenkou Vyšehradu, vede v budoucnost neznámou, ale zářivou. Tu víru vyslovuje Smetana ve Vltavě.

Ve třetí básni *Šárce* idealisována jest česká

pověst, báseň čtvrtá, „Z českých luhů a hájů“, jest apotheosa českého kraje i české písně, jež ozývá se z chladu šumných lesů a jež ze snivosti přechází ve prosté, přirozené, zdravé české veselí.

Největšími básněmi jsou však básně 5. a 6., Tábor a Blaník.

Tábor, chmurná a vážná skladba, jež svým rytmem stotožňuje se s železným postupem Božích bojovníků, jimž jest celá báseň věnována. A vrcholem všeho jest poslední báseň *Blaník*. Smetana alegoricky zde navazuje na českou pověst o Blanických rytířích, kteří utlačovanému národu přinesou záchranu, až bude nejhůře. Smetana však má zde na mysli cosi zcela jiného, daleko vyššího a většího. Vidí útrapy svého národa, vidí jeho porobu a věří v jeho budoucnost. Vojsko blanické, jež dlí v hoře připraveno, nejsou rytíři z báje, je to celý národ, jenž v hloubi svého nitra se připravuje k závěrečnému boji za svou svobodu. A když zazní zvuky písně „S pomocí jeho slavně zvítězíte“, vojsko blanické jde do boje. Však není to četa rytířů, nikoliv. Zde kráčí zase vpřed celý národ za svými cíly a tužbami. Kráčí vpřed mohutně, s neodolatelnou silou, drtí před sebou každou překážku a jsou odhodláni buď padnouti nebo zvítěziti. Krásné národní poslání *Mé Vlasti* zanechává u každého posluchače nevšední dojem a bylo a bude, zvláště v těchto dnech, naším Credem.

Od narození Smetanova uplynulo již více jako 100 roků. Dnes vidíme, že jsme ve Smetanovi měli svého největšího genia české hudby, ale nedosti na tom, jednoho z největších českých mužů vůbec, který stále a stále šel cestou pravého pokroku za svým velkým cílem, který na cestě té neznal nic, než ten sám cíl, který se nedal ničím od něho ani na okamžik odvrátiti, který jej sledoval bez ohledu na sebe a svou existenci a vše mu přinesl

v oběť. Vidíme dnes, že Smetana měl povahu křišťálovou a srdce oddané do posledního tepu a v každém svém záchvěvu českému národu a české vlasti. Proto jeho hudba vždy plnila a plní veliké národní poslání.

A zrovna tak jako hudba Smetanova, plní své národní poslání hudba Dvořákova, Fibichova, Foerstrova, Novákova, Sukova, Odstrčilova, Janáčková a ostatních našich českých skladatelů.

A nesmíme zapomínati všech našich výkonných umělců, kteří národní poslání hudby a zpěvu zdůrazňují ve svých uměleckých výkonech doma i v cizině. Zdůrazňuji zde zvláště činnost P. S. M. U., které stojí ve službách naší národní písně a národního poslání zpěvu vůbec 35 roků. Také naše jiná tělesa pěvecká, jako PSPU, vyorala na tomto poli hlubokou brázdou.

Nás učitele bude zajímat, plní-li *dnes* hudba a zpěv svoje národní poslání na vesnici u širokých vrstev lidových.

Na tuto otázku dovedeme si sami odpovědět, jelikož na vesnici mezi lidem žijeme a víme nejlépe, jak plní *národní poslání hudby a zpěvu* zde svůj úkol.

Předně si jmenujme *prostředí*, kde náš venkovský člověk může hudbu a zpěv slyšet nebo kde hudbu a zpěv může sám provozovat.

Je to v první řadě *domov*, pak *kostel*, *škola*, *spolky*, *tanec*, *rozhlas*, *divadlo* a *film*.

1. *Domov*. Vzpomínám při této příležitosti na moji matku, která mne, malého chlapce, naučila před vstupem do obecné školy všechny běžné národní písně. Víte sami nejlépe, kolik *dnes* umí dítě říkanek, neříkám ani národních písniček před vstupem do školy. To nasvědčuje, že se v rodinách *dnes tak nezpívá*, jak se kdysi zpívalo. Nezapomenu nikdy pěkných večerů u nás doma, kdy tma vkradla se nenápadně do

světnice a najednou, kde se vzala, tu se vzala, byla zde písnička — hlavně v době vánoční zpívaly se koledy — jedna za druhou — a my děti jsme napřed poslouchaly a pak později jsme se také činně zúčastnily. Snad byly tehdy doby klidnější — snad nebyl takový shon a spěch v celém tehdejším životě.

Dnes nám doma nahradí tuto intimitu mnohde rozhlas.

2. *Rozhlas* nám dnes podává mnoho věcí jak hudebních, tak i literárních. V této spoustě programové je třeba *dobré orientace*, abychom si dovedli z programu vybrat skutečně věci hodnotné a dobré.

Rozhlas plní jinak dobře úkol národního poslání hudby a zpěvu. Zvláště v těchto dobách umožnil nám poslechnouti si několik našich hudebních i zpěvních perel a dal nám příležitost zúčastniti se velikých nadšení, ovací a holdů národnímu umění, které posiluje a doufá.

3. *Škola*. Zde nám vše říkájí naše osnovy zpěvu a hudební výchovy vůbec. Jiná otázka je, jak se to kde dělá a jaké máme výsledky. Jeden dovedeme lépe zpívat, druhý méně — ale myslím, že na tolik si všichni ve zpěvu stačíme, že naše písně, které naučíme, plní své národní poslání. Je to ovšem podmíněno dovedností a časem a já bych k tomu ještě dodal: *osobností učitele*. O dovednosti ve zpěvu, různých metodách a reformách bylo už hodně mluveno a je tato věc aktuální dosud.

Času je málo — na obecné škole dvě 1/2 hod., na měšťanské škole hodina týdně. Hlavně na škole měšťanské, kde je spousta theorie, vícehlasý zpěv atd. hodina týdně nestačí.

A *osobnost učitele* — je myslím nejdůležitější ze všeho. Co pomůže dovednost, umění, není-li *lásky k věci samé*. Zním učitele hudebníky, kteří

mají ve zpěvu výsledky průměrné i podprůměrné a naopak zase učitele, kteří nejsou žádnými kumštýři a mají výsledky výtečné. Nepřirostla-li někomu *národní píseň* k srdci — nemůže ji nikdy do dětských srdcí zaset tak, aby dala úrodu hojnou. Zde pak národní poslání písně pokulhává. Byli takové doby, kdy nám všem, i některým učitelům, bylo milejší všechno cozí, než naše domácí — české. A v hudbě a zpěvu se toto také jevilo — *bohudík ne v takové míře* jako na přík. v literatuře nebo v umění výtvarném. Dnes se vracíme — ale doznívání všeho toho, t. j. „*moderního*“, cítíme všichni dosud. —

K o s t e l. Ještě dnes na vesnicích najdeme slušné kostelní sbory i orchestr. Ale většinou venkovské kůry neplní svoje poslání jako kdysi. A proč —? Nemáme na vesnicích *dnes* dovedné varhaníky a ředitele kůrů. Z našich konservatoří a jiných hudebních ústavů vychází dosti umělců v tomto oboru. Ale kdo vám půjde za varhaníka na vesnici s ročním platem 1000—2000 Kč, ne-li méně? Proto hudba kostelní je dnes na našich vesnicích v rukou diletantů, samouků. Jsou mezi nimi ovšem i talenty, ale těch je pořádku. Varhaník s takovým malým platem má ještě vedlejší zaměstnání, aby se uživil. Buď je rolníkem nebo je kapelníkem vesnické hudby. Je-li dobrý muzikant — dobře. Ale horší je, nerozumí-li řádně hudbě. Pak pokulhává všechno: hudba v kostele, i orchestr, i hudební škola, kterou si takový varhaník-kapelník zařídí a která je mu zdrojem příjmů. *A národní poslání jeho hudby a zpěvu?* V kostele jistě není takové, jaké bývalo za vedení učitelů — a v produkci jeho kapely omezuje se na několik pochodů a směsí z národních písní. Znal jsem také kapelníka-samouka. Byl to talent, který bez znalostí harmonie dovedl napsat pochod nebo taneční kus pro celý dechový

nebo smyč. orchestr. Jeho skladby byly přímo harmonisované nár. písně nebo jejich motivy. Nás, chlapce, učil jen na základě národních písní — školy tištěné jsme neměli — každou lekci nám napsal. Ale vlil nám do krve rytmus, melodii všech našich národních písní a tím vším vléval nám podvědomě do duší českého ducha a lásku ke všemu českému.

Zde tedy národní píseň konala svoje národní poslání. Leč takových kapelníků je dnes na venkově málo.

Ty tam jsou doby slavných figurálek za hřmění bubnů a slavných intrád. Tam za kůrem, v malém přístěnku, sní svůj sen pamětníci staré slávy hudební: pokřivené lesní rohy, kotly — tympány, klárina a z kouta v pavučinách dívají se na vás pohozené noty —. Škoda — věčná škoda!

T a n e c. Dnes často slýcháváme v tanečních sálech oblíbenou Hašlerovu píseň *Ta naše písnička česká* — kde mimo jiné se říká „jestli nám zahyne, všechno s ní pomine, potom už nebudem žít“ — Bývá při tom vždy ohromný aplaus — ale hned na to, místo naší krásné písničky, zazní nějaký černošský tanec, jehož, abych tak řekl, „leitmotiv“ spočívá v bicích nástrojích.

Proč by hudebníci nemohli zahrát do tance pěknou naši národní? — Máme takových písní, které hýří barvami a rytmem, dosti. A jistě, že by taková melodie národní taneční písně vyvolala i zpěv a vše by splynulo pak v jeden celek, krásný národní celek našeho svérázu. A dnes i do mizejících světů, na Slovácku, Valašsku a jinde, vniká hudba nám cizí a zatlačuje svými sentimentálními melodiemi staré „sedlcké“ tance, které se tu udržely od nepaměti. Dnes už jsme tak daleko, že se těžko ubráníme přílivu tohoto

cizího zboží, ale právě tato doba nás nutí, abychom se bránili a doufejme, že se ubráníme. Propagujeme heslo: poznej svou vlast! Proč bychom nemohli zrovna tak propagovat poznej svou píseň, poznej dobrou českou hudbu a národní tance.

Divadlo a film. V dnešní době vrácíme se k našim starým autorům. Najednou objevujeme Stroupežnického, Štolbu, Kolára, Šubrtu, Jirásku a j. V činohře to není ještě tak zlé. Ale hrajeme na venkově také *operetu* nebo hru se zpěvy. A zde bývá zpravidla kámen úrazu. Dobrou českou operetu těžko najdeme. A najdeme-li hru *lidovou* — tu poctivému hudebníku vstávají hrůzou vlasy nad klavírním výtahem nebo partiturou. Co dva takty, to harmonický nesmysl, zaviněný možná neznalostí autora nebo přílišným spěchem. Připočteme-li k tomu ještě „povrchní“ provedení, máme pak „*dokonalou operetu*“ v opačném slova smyslu. Jsou však operety, které jsou sehrány velmi úspěšně, líbí se — ale myslím si vždy, že opereta na venkově je vždy určité minus, jelikož českému slovu nepřidá na kráse, spíše traduje vulgárnost a dvojsmyslný vtip. Operetní hudba pak národnímu poslání hudby azpěvu přináší velmi málo a když, tak jen ta hudba a zpěv, která se opírá o národní píseň, po příp. o národní motivy.

A film —? Ve většině případů nám zabil na vesnici dobré ochotnické divadlo. Nelze toto tvrzení ovšem paušalisovat, jelikož záleží zde na vedení podniku a určitém kompromisu mezi filmem a ochot. divadlem.

Pěvecké kroužky. Vše zde záleží na dobrém a zkušeném sbormistrovi. Dobrý sbormistr může i z prostředního materiálu stvořit dobrý výkon, ale špatný sbormistr může dobrý materiál pokazit. Každý sbormistr by si měl být

vědom určité umělecké zodpovědnosti a uvědomiti si dokonale, že „píseň je v nebi zrozená“. Proto má přistupovati vždy s největší vážností k umělecké práci, práci tuto konati solidně a poctivě a výsledky budou takové, že uspokojí členstvo, veřejnost a sám sebe v první řadě. Pěvecký kroužek může hodně vykonati na poli národního poslání zpěvu. U nás na Moravě máme několik takových pěveckých sborů, které vykonaly v tomto krásném poslání veliký kus práce.

Tím bych vyčerpал všechny možnosti *prostředí*, kde náš venkovský člověk může hudbu nebo zpěv slyšet nebo provozovat. Záleží také mnoho na tom, jak je vesnice vzdálená od kulturního střediska. — Ale myslím, že dnes i t. zv. *zapadlí vlastenci* mohou, díky technickým vymoženostem naší doby, držeti krok s ostatními. A právě v dnešní době skládáme všechnu naději, hlavně *ve věcech národních*, v naši dědinu. Pod doškovými střechami udržel se kdysi po válce třicetiletý náš jadrný český jazyk, pod doškovými střechami zrodila se nejkrásnější naše píseň a pod doškovými střechami zachovala se nejstarší česká kniha. A žijeme-li dnes, my učitelé, na naší dědině s naším českým lidem, je naší *svatou povinností* udržovati tento lid v jeho krásných národních tradicích, stavět mu vždy před oči krásu jeho původních krojů, tanců, písní a hudby a zdůrazňovat jejich trvanlivost a uměleckou hodnotu.

Zvláště písní a hudbou získáme mnohá srdce. — Toť pramen pravého citu, který nelze vyjádřit slovem ani písmem. V radosti i žalosti stojí tu s námi naše česká písnička, dovede rozesmát, rozplakat, ale i potěšit. A dovedeme-li ji s naším lidem zpívat — otevřeme jeho srdce veškeré kráse a ušlechtilosti, modlitbě, Bohu a veliké lásce k naší české zemi a národu.

Pak vykonává naše píseň a naše hudba to největší poslání — poslání národní.

LITERATURA:

G. Černušák: *Dějiny hudby.*

Borecký: *Stručný přehled dějin české hudby.*

Fiala: *Smetanovo číslo české osvěty.*

Vl. Helfert: *Bedřich Smetana.*

Časopis *Hudba a škola.*

F. E. Trávníček:

Č Í T A N K A

Kolik již bylo o čítankách napsáno, namluveno, nadebatováno! Mohlo by se zdát, že můžeme mít čítanky ne-li dokonalé, tož aspoň dobré. A přece nemůžeme to tvrdit s dobrým svědomím!

Máme sice úctyhodný výběr v rozmanitých druzích čítanek, ale nelze říci, že si můžeme skutečně dobře vybrati.

Pro obecné školy s 8 postupnými ročníky jsou čítanky:

1. Jursova-Sulíkova: Trojdílná,
2. Kožíšek-Tůma a oprávcí: Ráno,
3. Pražák-Sturm: Na našem venkově.

Pro školy s 5 postupnými ročníky:

1. Vrána-Konvička: Děti,
2. Kepřta: Jaro (pro města),
3. Mužík-Sulík: Květen.

Kromě toho cvičebnicí čtení je učebnice: Medonos-Tožička-Žofková: Jazyk vyučovací na škole obecné. (2.—5. post. roč.)

Šest druhů čítanek a jedna cvičebnice čtení. Ale na světě to tak bývá: čím více kdo má šatů, tím hůře pro něj: nikdy neví, co obléci. Čím více kdo má knih, tím obtížněji si najde něco ke čtení. Stejně je tomu s čítankami.

Všecky naše čítanky jsou t. zv. čítanky literární na rozdíl od čítanek z doby předválečné do r. 1918, kdy byly čítanky kompendiem učiva z reálií a sbírkou čtení výchovného. Články

z oborů reálných jsou ovšem i v nynějších čítankách — zvl. v Ránu. Někdy jsou podány formou šťastnější, jindy méně šťastnou (viz čl. Bez, Pampeliška, Blín). Prósa dějepisná je zařazována s oblibou, ale výběr je chudý: Horymír, Založení Prahy, O M. J. Husovi, O Janu Žižkovi, Bitva na Vítkově, něco z Bratrstva, pak něco z doby bělohorské, ovšem hodně z let 1914—1919 — a máme obraz českých dějin. Ráno si kromě toho libuje v článcích z prehistorie (na těchto lze cvičiti umění čtení, výrazy neobvyklé a těžkopádné). Dvě věci jsou společny všem našim čítankám: Úzkostlivě se *vyhýbají každé zmínce o Bohu* ve smyslu křesťanském; v doplněných vydáních sice tu a tam toto slovo se již objevilo — ale jinak nikdo nevytuší z čítanek, že by česká kultura a české písemnictví žily z pokladu katolické národní tradice.

Druhá věc společná všem: všechny čítanky mají většinu článků vhodnou pro věk o 3—4 roky vyšší než pro který jsou určeny. S čítankou pro vyšší stupeň budou mít co dělat kvartáni i kvintáni na střední škole.

Všechny čítanky jsou poznamenány chvatným uplatňováním převládajících hesel doby: z prvního patnáctiletí po převratě honosnou laicisací všeho života a nekatolický smysl dějin. Z posledních let státnost, branná výchova a smysl pro armádu. Ale vše je děláno v duchu našeho: hrr na ně! — a proto celek působí dojmem násilné umělkovanosti, neupřímnosti.

Jaké čítanky bychom chtěli? Takové, aby vyhovovaly cíli vyučování a výchovy. Konečný cíl výchovy tkví v tom, že dítě vychovávané a vychované má dosíci bez překážek úmyslně hromaděných cíle časného i věčného. Vyučováním mají býti rozvíjeny všechny schopnosti a mohutnosti dítěte, aby jich mohlo užítí k dosažení svého cíle.

Čítanka má býti knihou, ve které se žák zdo-

konaluje v umění čtení, aby se mohl zmocňovati nových poznatků, aby obsahem čteného zušlechťoval cit a posiloval vůli k dobrému.

Cíl vyučování čtení je stanoven učebními osnovami. Má celou řadu úkolů, kterými nutno se prokousati, abychom cíle dosáhli. Vzpomeňte jen: čtení pro sebe, čtení hlasité, reprodukce (na otázky, samostatná), rozšiřování obsahu, zužování, osnovné body, vytčení hlavní myšlenky, posouzení obsahu, formy, fraseologie, literární druh, orientace v článku, v knize atd.

K tomu všemu musí přihlídnouti, kdo chce sestaviti čítanku. Nestačí míti jen zásobu úryvků z literárních děl aneb ad hoc napsaných článků. Na příklad: malí žáčkové v 2. post. roč. už stařečně jdou do školy, je to pro ně veliká událost, ale přece už spatra hledí na ulekané prváčky. Chcete-li je také dolekat, dejte jim čísti článek z II. dílu Rána (pro 2. a 3. post. roč.) na straně 5. „Šmodrcha jde do školy“. Obsah pěkný — ale ta forma. Půl třetí stránky rozsah, slova dlouhá a těžko vyslovitelná, že se žákům jazyk zaplete, „sešmodrchají to“ a mají po radosti ze školy. Pořadatel byl zaujat vhodným obsahem, ale neuvážil nemožnou formu a rozsah. Vždyť na počátku 2. post. ročníku musíme žáky učit číst, opakovat a to se nejlépe daří na prostých, jednoduchých slovech, ne dlouhých. Je-li slovo čtyř a pětislabičné, žák je čte velmi obtížně. Snad za měsíc, za dva — ale hned na začátku? Tato vada — že se nepamatuje v 2. post. roč. na články ze snadných slov — je u všech čítanek.

Čítanka — nebo souvislá četba? Otázka by vyžadovala zvláštního pojednání. Souvislá četba je zábavnější, přirozenější, v životě bude žák čísti souvislé knihy, nejen výbory a články.

Čítanka zase má možnost výběru menších celků, které obsahují rozmanité myšlenky, lze působiti na duši s více hledisek, větší rozmanitost formy, snazší a rozmanitější reprodukce, slovní

poklad bohatší — tedy zase řada závažných důvodů.

Já ze svého stanoviska jsem pro čítanku. Může býti pěkným obrázkem národní literatury. Čítanka, jakou mám na mysli, musila by vyhovovati těmto základním požadavkům (nebo aspoň co nejvíce se jim přiblížiti).

1. Ideový podklad křesťanský ve smyslu katolickém a národní.

2. Obsah článků zajímavý, myšlenkově hodnotný a uzavřený celek.

3. Rozsah přiměřený věku žáků.

4. Větší zřetel k vhodným básním epickým.

5. Slova potřebující výkladu, sestaviti v slovníček (žáci mají se učit hledat ve slovníku).

6. Kratičky nástin vývoje písemnictví.

7. Zprávy o spisovatelích.

8. Ukázky: osnovy článků, rozboru básně.

Není to snad úplný výčet požadavků, ale aspoň hlavní rysy. Nejdůležitější je ideový základ. V čítance nesmí býti nic protikřesťanského, protikatolického. Co je opravdu krásné, je také katolické. Bůh je nejen souhrn vší krásy, je krásou absolutní. Co je mravně dobré, je katolické. Bůh je dobro absolutní. Co je přirozené, neodporuje náboženství, neboť křesťanství přijímá přirozený zákon boží. Nesmíme se domnívati, že jen to je křesťanské a katolické, kde je zmínka o Bohu, kde přímo se propaguje a zdůrazňuje zákon boží. Také není katolické jen to, co napsal spisovatel vyslovený katolík a není vše nekatolické, co napsal spisovatel ne právě katolík. Anima humana naturaliter Christiana. Duše lidská je svou přirozeností křesťanská. Proto máme i v dílech spisovatelů, kteří jsou nekatolíci, stránky vysloveně křesťanské a katolické. To tam, kde přirozeným hlasem promluvila duše. Ovšem, musíme dobře rozlišovati, co je opravdově míněno a co je snad jen hříčkou slov nebo horováním o jakémsi božství ve smyslu pan-

teistickém, abychom nebyli na tom hůře než dosud.

Katolictví úzce souvisí s naší národní kulturou. Co je krásného na př. v lidovém umění, pramení většinou z katolicismu. Krásné výšivky, kroje, malby měly své vzory ve výšivkách a malbách kostelních. Katolické baroko hýřilo barvami a umělými tvary, které zúrodňovaly vnímavou mysl lidu. Slovesné umění také bylo hodně podněcováno katolictvím, jak ukazuje naše lidová píseň. Můžeme směle říci, že co bylo u nás vytvořeno v písemnictví v duchu katolickém, je též vytvořeno v duchu národním. Nesmíme však oceňovati jen rozbředlé horování o národě a pod. — neb to je na hony vzdáleno pravého ducha národního.

Při výběru ukázek pro čítanku nutno dbáti zajímavosti obsahu. Nesmí tu platiti výtku, že co je katolické, je zkostnatělé, podle určité šablony slepené. *Životnost, bohatství myšlenky i formy je znakem katolického ducha.* Ukázka má tvořiti celek uzavřený, aby bylo lze čtené reprodukovat, najíti hlavní myšlenku, rozdělití v menší celky — osnovné body. Rozvleklá lyrika zde nemá místa.

Také rozsah ukázek v čítance musí býti přiměřený. Tak na nižším stupni předem vylučujeme několikastránkové články, protože žáci zápasí ještě s obtížemi čtení mechanického a článek je omrzí dřív než jej přečtou. Ani na vyšším stupni nejsou vhodné články 4—5stránkové.

V novějších čítankách byla převaha lyrických básní a básniček. Je to přirozené, protože v poslední době epika je opomíjena, ale přece i z toho mála se dá něco vybrat.

Nedostatkem čítanek je množství slov, která potřebují výkladu, a to nejen pro žáky, ale i pro učitele. Na příklad třetí díl čítanky Jursa-Sulíkovy nemůžete číst bez naučného slovníku. Kde má učitel sehnati výklad slov zvl. z různých

nářečí, když ono nářečí nikdy neslyšel. Na př. ať vyloží moravský učitel na Valašsku, co jsou to mejšlata, lumberáky a pod. —

Dnes každý má přístup k literatuře v obecních knihovnách (jaká to literatura je, to je jiná otázka). Proto je docela oprávněný úkol, aby též žák obecné školy měl aspoň nejstručnější přehled písemnictví po ruce a aby v něm bylo uvedeno po zásluze i to, co vytvořili spisovatelé katolíci a co bylo dosud v oficielních přehledech opomíjeno.

Čítanka by měla býti nejen knihou čítací, ale i cvičebnicí čtení (v tom se mínění velmi různí). Pro názorné poučení a samoučení mohl by býti přidán rozbor básně epické, lyrické, písně, osnova článku, osnovné body. Řekněte, to je úkol společné práce učitele a žáka při vyučování. Ano, správně, ale pro podporu vlastní práce žákovy — a to je nezbytné — tištěný vzor má mocnou přitažlivost.

Vybrati vhodné ukázky a články pro čítanku nemůže jednotlivec, protože nemá po ruce dosti literatury. Ale společnou prací všech dá se vytvořiti pěkné dílo. Každý náš učitel může najíti řadu vhodných výňatků nebo článkučků, zašle je redakci, která materiál upraví a sestaví podle vhodnosti pro různé stupně věku.

Vykonané dílo bude úspěchem všech a prospěje všem, hlavně naší mládeži.

Antonín Krejčíř:

OD ČÍTANEK VINAŘICKÉHO K NYNĚJŠÍM

Chceme-li posuzovati čítanky, musíme je posuzovati podle toho, jak vyhovují svému účelu.

K čemu jsou čítanky, ne-li k tomu, aby se v nich učili žáci čísti?

To by se snad mohli učit na kterémkoliv textu, třeba novinovém. To je pravda a rozhodně by proti tomu nemohlo býti námitek, kdyby si všechny děti donesly do školy týž přiměřený text. Nejde tu totiž jenom o to, aby děti správně a rychle luštily tištěný anebo psaný text, ale také o to, aby jej luštily rády a se zájmem takovým, aby v nich rostla touha po čtení dalším. Měl by je tedy takový text lákat a zajímat.

Lákat je může jen svou vnější úpravou: vhodnými obrázky a vhodnou úpravou grafickou.

Zajímat je bude, budou-li mu dobře rozumět, t. j. bude-li přiměřený tomu stupni duševního rozvoje, na němž počínající čtenáři jsou, bude-li jeho obsah vzat z prostředí, v němž žijí a rostou a bude-li se týkati toho, oč mají zájem. Při splnění těchto podmínek, bude sám sebou již splněn také požadavek poslední, neboť z ukojeného jejich zájmu vyroste sama sebou touha po čtení dalším.

Tím ovšem jsou vyznačeny jen ty požadavky, které klademe na čítanku se zřetelem k té čistě vnější nebo řekněme k technické stránce výuky

čtení, t. j. rozluštění psaného nebo tištěného textu.

Avšak umění čísti není samo sobě účelem, nýbrž je také jedním z prostředků, jimiž se bavíme, vzděláváme a zušlechťujeme.

A tak můžeme čítanku posuzovati také s této stránky.

I na ten způsob, jakým se tomu umění učíme, můžeme se dívat s dvojí stránky: se stránky vyučovaného dítěte a se stránky cíle jeho výchovy.

Pozorujeme-li snahy a úsilí o poskytnutí malým čtenářům vhodných textů, zjistíme, že mezi těmi cíli, které bychom mohli naznačiti slovy: bavit, vzdělávat a vychovávat, vládl až dosud spíše nelítostný boj než vyrovnaná harmonie.

Nejstaršími texty čítacími byly texty náboženské, které hověly především cílům výchovným, a první čítanky nemohly nenést silnou stopu této výchovné tendence, opřené o základ náboženský. Tato tendence podle Kubálka proniká v našich prvních učebnicích čtení více než u Němců, což prý lze vysvětliti rekatolizačními snahami vůči Čechům — my bychom mohli říci, že to souviselo s náboženským duchem tehdejší doby vůbec a v našem národě zvláště. Tak jako u jednotlivců, pokud nepropadli naprosté nevěře, v dobách zlých náboženský život zvroucnuje, tak je tomu i s národy. Pro doklady není potřebí choditi daleko. A z těch prohloubených základů náboženského života roste vnitřní síla jednotlivců i národů. Proto je zjevem docela přirozeným, že první kroky obnoveného života národního vedou zpravidla ti, kteří na náboženském základu života první pracují, t. j. kněží, kteří z masy národní vycházejí a načerpavše z pramenů poznání zase se k ní vracejí, aby její úroveň povznášeli.

A tak je tomu i v otázkách vyučování a vzdělání.

Zvolené téma nedovoluje, abychom této věci věnovali podrobnější úvahu, ale po tom, co bylo řečeno, nemůže nikoho překvapiti, že tvůrcem naší novodobé čítanky byl kněz a kanovník vyšehradský Karel Al. Vinařický, jemuž dává Kubálek svědectví, že teprve od r. 1839, kdy vydal vhodný slabikář, nazvaný „Česká abeceda anebo malého čtenáře knížka první“, metody hláskové se počíná užívatí obecně. Vydal jej na popud Palackého a vypůjčil si na jeho vydání 300 zlatých od Matice české.

Jen mimochodem budiž připomenuto, že vydání této knihy vyšlo r. 1852 česky i slovensky a ministerská komise poslala po výtisku i sklada-
telům slabikářů chorvatských, srbských, slovinských a také rusínských, aby řídili své práce také metodou hláskovou.

Další prací Vinařického byly čítanky pro školy národní, a to první čítanka pro 2. a 3. školní rok, která vyšla také r. 1852, pak druhá r. 1855 a za ní následovala ještě třetí a čtvrtá.

Těch si máme všimnouti podrobněji.

Jestli k Slabikáři, který měl v oddělené příloze obrázky, byl připojen stručný katechismus a modlitby, tak ke druhé a třetí čítance byla připojena mluvnice.

První čítanka začíná opakováním malých písmen, a to nejprve samohlásek krátkých a dlouhých a za nimi následuje ou a potom souhlásky v tomto pořadí: m, p, b, f, v, t, d, s, š, z, ž, c, č, r, ř, l, n, k, g, h, ch, j, ě, j, ie, ň, ny—ni, tě, ty—ti, d', dy—di, které jsou se samohláskami tak spojovány, aby dávaly slova a věty.

Aspoň ukázkou: že, ží! ží—me! ží—vi, žá—dá—me; vá—ží—me, vá—ží—te, vá—ží; vá—že—me, vá—že—te, vá—že; po—moz—te mi! po—mů—že—me; mu—ži, muž, važ, za—važ! u—važ; tá—že—me se me—zi se—bou; te—be bo—že my žá—dá—me; že dáš od te—be dou—fá—me.

Toho opakování je 16 stran. Od 18. stránky je opakování velkých písmen v 9 skupinách. Věty jsou tu již tištěny po slovech a jsou buď ve skupinách bez vnitřní souvislosti, ale častěji jsou v krátkých článkučích, spojených jednou myšlenkou a nezřídka i upravených do veršů, jako na př. hned druhý z nich:

Hejsa, hejno čápů letí!
Radují se malé děti.
Zelená se louka, les,
Raší líska, raší bez.
Již je jaro, léto bude!
Celý háj tu píseň hude.

Rýmování nacházíme i v článcích, tištěných prosaicky, jako je na př. tento:

Minula již noc i sen, ukázal se nový den.
Tebe, Bože na nebi, duše moje velebí. Za to,
že se raduji, Tobě, Pane, děkuji. Tys mi otce,
matku dal, živé mi je zachoval: dej též, ať jen
to činím, co by líbilo se jim.

Je tu skupina cvičení, určených zřejmě pravopisu k nacvičení velkých písmen, dlouhých a krátkých samohlásek, souhlásek neznělých a předložek z a s bez zřejmé teorie. Na 29, 30 a polovině 31 stránky je v přehledu abeceda tištěná a psaná latinkou i kurentem. V celé části jsou velká písmena tištěna tučnými typy.

Pokud se týká obsahu, najdeme tu články věcné vedle článků tendence všeobecně výchovné a zřejmě náboženské tendence. Na konci jsou římské číslice od I—XII a před nimi text známé písničky: „Tluče bubeníček...”

Věcné články se týkají školy, stavby domu, řemesel, nerostů, rostlin, živočichů a lidského těla, lidské práce a rozdělení času.

Články tendence všeobecně výchovné mají nadpis: Dobře činn bližnímu svému, Buď zdvořilý a ochotný, Poslouchej, Vděčná dcera, Neodkládej, Buď smířlivý, Buď upřímný a Vystrahy. Čistě náboženského rázu je čl. 3, 38

a 43. Nemají nadpisu, avšak duch náboženský se projevuje v mnohých člancích věcných a to celkem nevтіravě a vhodně. Tak článek „V zemi“ končí:

„V Čechách, na Moravě a ve Slezsku jest mnoho uhelen a hutí železných.

Uhlí máme, rudu máme, z níž se kove srp i pluh; strojů si z ní naděláme, kterým žehná lid i Bůh.“

Druhá čítanka má dvě „oddělení“.

První začíná článkem S Pánem Bohem!

S Pánem Bohem začínám.

S Pánem Bohem dokonám!

Člověk slabý nic nemůže,
jestli Pán Bůh nepomůže!

Pane Bože, pomáhej,
k práci chuť a sílu dej!

Až my dílo dokonáme,

Tobě, Pane, chválu vzdáme.

Je celkem tato první část rázu převahou výchovného: má 56 článků, mezi nimiž jeden obsahuje modlitby, jeden píseň k požehnání a chorál Hospodine, pomiluj ny, jednu píseň marianskou a jednu píseň za dušičky. Kromě těchto čtyř je ještě 8 rázu převážně náboženského a ostatní všeobecně výchovného. Poučné články — počtem 16 — jsou rázu zeměpisného a dějepisného.

Druhá část má ráz přírodovědný a má 62 článků, mezi nimiž se střídají články věcné s články, které tvoří poetické obrázky ze života rostlin, zvířat a lidí, jimiž se obírá v člancích naučných, a všímá si jevů povětrnostních, rozdělení času a končí písní mladců a hádankami.

Třetí čítanka má 6 oddílů. Za Čtením mravoučným, které tvoří první oddíl 19 str., následuje Čtení dějepisné (30 str.) a pak přírodopisné (54 str.), hospodářské (26 str.), zeměpisné (40 str.) a Pravidla života (4 str.).

V pravidlech života, která se ve své první části týkají chování a v druhé části obsahují

jednak návod, kterak pečovati o vlastní zdraví a jak zacházeti s dětmi, je vidět, jak měl pořadatel čítanky bystrý postřeh pro život a jeho potřeby, neboť v jeho době byly opatrovníky malých dětí především děti školního věku.

Čtvrtá čítanka má 5 oddílů. Začíná výběrem z knih Starého zákona (43 str.), k nimž se připojují články dějepisné (30 str.); III. oddíl obsahuje články rázu přírodovědného (30 str.), zeměpisem se obírá na 60 stránkách oddíl IV. a poslední část tvoří články o řemeslech a uměních s bohatým názvoslovím. Na konec je připojena mapa Evropy. Také tu projevuje bystrý postřeh pro potřeby praktického života. V době, kdy v řemeslech se názvosloví hemží cizími názvy, upravuje učení ve škole tak, aby děti dovedly dosud užívané termíny německé nahraditi správnými názvy českými. Aspoň ukázkou!

Tak na př. stať o zpracování železa končí:

Jiní řemeslníci, od železa pracující, jsou: řezník, hřebíkář čili cvokař, zámečník, ostruhář, pilníkář, nožíř, mečíř, železář (Kettenschmied, Nagelschmied, Schlosser, Sporrer, Feilenhauer, Messerschmied, Schwertfeger, Stahlarbeiter) atd.

Nebo:

Kromě šatstva v obyčeji jsou také rozličné šperky a okrasy. Nezřídka stav a důstojnost toho vyžadují, aby člověk s větší okázalostí se odíval. Proto jsou i takoví řemeslníci, kteří okrasy a šperky zhotovují, jako: klenotníci (Juwelier), zlatníci (Goldschmied), stříbrníci (Silberarbeiter) a j.

Není možné se věnovati zevrubnému rozboru celého tohoto díla jednak pro nedostatek času, jednak i z toho důvodu, že nám nejde tak o jednotlivosti, ale spíše o celkový ráz této práce, která projevuje jednak bystré metodické postřehy, jednak hluboký zájem pedagogický a opravdovou lásku k dětem u autora, jehož povoláním přece jen nebylo školní vyučování.

O dobré jakosti této čítanky svědčí ta skutečnost, že na př. ze 118 článků, které obsahuje její II. díl bylo přejato beze změny do II. dílu čítanky, vydané třemi autory učiteli Šťastným, Lepařem a Sokolem 51 článků a některé z nich nechybí ani v čítankách nejnovějších. Kromě toho přešlo do téhož nového díla i 17 článků přírodopisných, které byly v nové čítance poněkud rozšířeny a upraveny, jak při rychlém vzrůstu a změně ve vyučování přírodovědě ani jinak býti nemohlo. Tím však počet článků, přejatých do nových čítanek není ještě zcela vyčerpán, poněvadž ty, které přešly na př. do prvního dílu čítanky Lepařovy nemohl jsem zjistiti.

Rozdíl mezi touto novou čítankou a čítankou Vinařického jeví se především v počtu článků, jichž je v nové čítance 182 proti 118 čítanky Vinařického, a pak také v bohatějším členění. Kdežto Vinařický, jak výše bylo kontrolováno dělí svůj II. díl čítanky na dvě oddělení, najdeme v Lepařově 6 částí, a to: U rodičův a ve škole, O člověku, V domě, na dvoře a v zahradě, Na poli a v lese, Na nebi a na zemi, Roční doba, Domov a vlast.

Avšak uspořádání, při němž za článkem věcným následuje buď bajka nebo poesie, zůstává i v čítance Lepařově totéž.

V Lepařově II. dílu jsou sice vynechány modlitby a písně kostelní, ale ráz a duch zůstal nezměněn. Rovněž tak i přechod od Lepaře k předválečné čítance Jursově je nenáhlý. Jestli II. díl Lepařův má při 182 člancích 168 stránek a Jursův II. díl při 149 člancích 156 stránek, pak je to znamením, že články v Jursově čítance jsou v průměru poněkud delší.

Srovnáme-li pak jejich obsah, můžeme za vysloveně náboženské označit v Lepařově 9 t. j. asi 5% z celkového počtu, a v Jursově 7 ze 149, je to téměř totéž procento. Rozdíl spočívá jen v tom, že ono seskupení článků kolem zvolených

hesel, jak jsme je našli v Lepařovi, v čítance Jursově zase zmizelo, takže se zdá, jako by se byl pořadatel vrátil k Vinařickému. Články jeho jsou uspořádány tak, že je lze téměř bez vybírání čísti od začátku roku postupně. Jen články vlastně vědné ve smyslu tehdejšího pojetí vlastivědy (jako zeměpisu a dějepisu) jsou připojeny na konec.

A ta řada článků věcných v čítance Jursově, jako ty cykly v čítance Lepařově jsou prostoupeny dále výchovnou tendencí sice bez výrazného rázu náboženského, ale zcela v duchu mravouky křesťanské. Můžeme jich napočítat u Jursy 40 ze 149 a u Lepaře 47 ze 182. Vyjádříme-li to v procentech dojdeme u obou skoro k témuž číslu (26%). Ano můžeme říci, že není téměř článku naučného, v němž by nebylo vzpomenuto Boha anebo aspoň křesťanského řádu a učení. Tak na př. článek Člověk začíná v Lepařovi: „Člověk je nejdokonalejší tvor Boží na zemi... a dále: „Přemýšlí o Bohu, Tvůrci světa.“ V článku dalším, nadepsaném Zrak: ... „Oko je ústrojí citlivé, avšak milý Bůh postaral se o jeho ochranu.“ V článku Sluch: „Slovo Boží, které se káže ve chrámu Páně, ve svém srdci zachováváme“, a v čl. Příbytek: „Kéž nám v něm Pán Bůh dá také zdraví a své požehnání“...

A v článku Jursově Jak se chovám při jídle, čteme: „Než k jídlu zasednu, pomodlím se“, v čl. Obzor a strany světové: „Z vesničky dole slyšeli poledne. Oba smekli a modlili se...“, v čl. Hvězdy: „Pán Bůh opatruje vás na nebi jako nás na zemi...“, „Pán Bůh, který nás všechny miluje, rozevře náruč otcovskou a duše spadne do ní, jako bílý květ jabloně na jaře zapadne do trávy“... „Jsem rád, že máme v nebi dobrého Otce, který má tolik zlatých hvězd a který nás miluje.“

Ovšem nutno konstatovati, že se u článků naučných přece jen se slovem Bůh setkáváme.

u Jursy řidčeji než u Lepaře, a že se tam zato setkáváme už s Husem a Žižkou, kterážto jména v Lepařově čítance se nevyskytují. Nechtěl bych, aby tato poznámka byla špatně chápána jako nevlídný postoj k těmto nesporně velikým postavám našich národních dějin anebo snad jako výtka autoru čítanky, že je tam zařadil s nějakým úmyslem, který by vyplynul z jeho protináboženské anebo protikatolické nálady. Soudíme-li z ovzduší tehdejší doby, zdá se spíše podobné pravdě, že se tam tyto postavy octly jako symboly národního zápasu se starou říší, avšak nerůznivý vývoj věcí dospěl k tomu, že se na konec staly nástroji, jimiž byla rozbíjena naše kulturní jednota.

Je zajímavé, jak se tato čítanka po stránce obsahové změnila po převratě.

Z prvního poválečného vydání zmizely všechny články obsahu vysloveně náboženského úplně, ale slovo Bůh v ní najdeme ještě ve 32 člancích. Poněvadž po nenadálém převratě nebylo lze ihned opatřití obratem ruky novou čítanku, zdá se, že se autor spokojil tím, že tam vyměnil články ducha a smyslu národního a vlasteneckého a dřívější články dynastické za články, které více odpovídaly novým skutečnostem. Ostatní obsah zůstal téměř nedotčen, jen svatému Václavu byl odňat titul svatosti. Jinak nutno zaznamenati nový přírůstek v člancích O mistru Janu Husovi, Kterak válčil Žižka a Růžový palouček.

Daleko radikálnější je tato čítanka vydaná později Pavlem Sulíkem.

Ta má 172 článků, z nichž ani jeden neobsahuje tendenci nábožensky výchovnou a slovo Bůh v ní zůstalo jen třikrát, a to dvakrát ve verších, kde je nebylo možno jinak nahraditi ani vypustiti, a jednou v prose, kde je chráněno autoritou presidenta Osvoboditele, v jehož proslovu k dětem čteme: Spoléhejte na Boha a

dobré lidi a také na sebe. Pro úplnost cituji i ona dvě místa, kde zůstalo slovo Bůh ve verších:

Brambory, brambory,
chudým jsou tolary.
Popřej nám jich, Bože,
a bude nám dobře.

(Lidové říkadlo.)

Ježek naposled
ku přání se zved':
Dej ti Pán Bůh dobré běhy
ještě tisíc let!

(J. Kožíšek, Malí gratulanti.)

To je vše.

Zato tam najdeme štiplavý článek Herbenův o tom, jak Paleček dopomohl špitálníkům, které opatrovali mniši, k lepší stravě, o potlačení náboženství husitského a bratrského a že jsme za časů Jana Husa a válečného hrdiny Jana Žižky kráčeli přede všemi národy a dovíme se tam i o Žižkově dubu a polí a setkáme se tam i se starým článkem O svátku husitských třešní.

Není tomu jinak ani v II. dílech ostatních čítanek. Tak v Ránu se udrželo slovo Bůh ve veršovaném přání matce k svátku, v národní písni Dej, Bože, deštička! a v zápisu matky Masarykovy o narození syna Tomáše do starého kancionálu. V II. dílu čítanky Pražákovy-Sturmovy Na našem venkově je slovo Bůh chráněno autoritami spisovatelů a lze se jen podiviti odvaze a smělosti autorů, že se odvážili vybírat tak, jak vybírali, neboť bylo lze výbor poříditi po této stránce „opatrněji“. Vyskytá se totiž v I. díle této jejich čítanky slovo Bůh 9krát, a to ve výňatku z Babičky 2krát a ve výňatku z Broučků 4krát — v těchto případech psáno Pánbůh —, v čl. Mrštíkově Moudrá stařenka dvakrát a v básni Čelakovského jednou. V druhém díle pak se s tímto slovem setkáme třináctkrát, nehledě ani k náboženskému motivu balady horské.

Přes to, že je tento postoj čítanek tak zvláštní, není se mu přece co divit. I čítanky jsou děti svého věku a projevují se v nich proudy doby a ráz poměrů a prostředí, v němž vznikají, a to tím více, čím více se ztrácí ve výchově nadčasový cíl výchovný a to obecně lidské, co by mělo býti ve všem, co s výchovou souvisí, zvláště zdůrazňováno. Jenom to je dost divné, že v době, kdy se naše oficiální pedagogika tolik oháněla slovem humanita, tak málo měla porozumění pro to, co je humanum, t. j. věčně lidské v životě, v umění i literatuře a zády se obracela k tomu, co tvoří základ toho věčně lidského, t. j. k Bohu, k jehož obrazu je člověk stvořen, a k náboženství, jež ten poměr k němu upravuje.

Kdybychom chtěli podle těch cílů, jež jsme si svrchu vytkli, charakterisovati stručně čítanky předválečné a poválečné, mohli bychom říci, že ty před světovou válkou především chtěly sloužit výchově, a to na základě náboženském, a při tom i vzdělávací stránka výchovy velmi dobře přicházela na svůj díl. Stránka zábavná přicházela celkem zkrátka. V I. dílu čítanky Vinařického mohli bychom označit jen 3 články jako ukázky rázu veselého a zábavného a v II. dílu 4. (Je to v I. d. O raku, draku a bubeníčkovi, v druhém dílu píseň o nedbalém žákovi, hru na řemeslníky, píseň mlatců a hádanky.

V čítance Lepařově a Jursově jsou rovněž články rázu veselého a zábavného jen řídkými výjimkami.

Autoři čítanek poválečných se přímo bojí výchovné tendence a vybírají články, kde by byla co nejskrytější. Výjimku tvoří tu jen články o prezidentu Osvoboditeli a ty, v nichž je tendence vlastenecká. Jako typický příklad tohoto obratu v čítankách lze uvést článek: Řemeslo má zlaté dno. V předválečné Jursově čítance kreslil živě a životně postavu Janu Křikavy, mistra poctivého řemesla ševcovského, který se

dovedností, poctivostí a šetrností domohl blahobytu, kdežto v nové čítance téhož autora, vydané Sulíkem, je pod tímto nadpisem pohádka o carovi, kterého zanesl vítr s manželkou a dcerou do neznámé země, kde musil pásti dobytek, poněvadž neuměl řemesla a svou dceru dal na konec princi, který se však musil naučit plésti rohože. Nebyla to ostatně podmínka tak těžká, poněvadž se tomu naučil za několik dní. Pohádka má takovou stilisaci, že žádnému žákovi ani ve snu nenapadne hledat v ní to pečlivě ukryté jádro a jestli jej snad na ně učitel upozorní, sotva asi mu přijde na chuť, poněvadž se ten princ pletením těch rohoží ani neživil, ani tím nezbohatl.

A tak i to přísloví, které vyrostlo přímo ze života, je tu přeneseno do světa pohádek, aby snad příliš důrazně nepřipomínalo dětem skutečný život. Nevím, jestli je správné odvádět děti ustavičně do říše snů. Spíše snad by měly býti vedeny k tomu, aby dovedly pozorovat život a naučily se z něho čerpat poučení.

Zato pořadatelé nových čítanek vnesli do čítanek humor, který slouží tomu cíli třetímu: bavit.

Tento směr vyrůstá přímo z toho názoru, který staví dítě do středu školské práce a podle něhož má se vše, co ve škole se koná, přizpůsobovati dítěti a jeho sklonům. Jsme tu asi v téže situaci, jako donedávna kreslíři, kteří se báli sáhnout na to, co děti načmáraly. A jako tam se nakonec došlo k přesvědčení, že děti musejí býti vedeny, tak tomu bude také brzy asi zde a objeví se snad po čase čítanky, kde za mravoučným článkem tendence docela zřetelné objeví se přísloví: Cvičení dává umění nebo S poctivostí nejdál dojdeš, jak je nacházíme již v čítance Vinářického, potom Lepařově a předválečné Jursově, protože se na konec dojde k názoru, že není nijakým hříchem přivést děti k tomu, aby vystihly hlavní myšlenku krátké povídky a aby ji

vhodně formulovaly a snad si ji i zapamatovaly. Ostatně boj proti moralisující tendenci v čítankách vedou lidé, kteří sami chtějí, aby na dítě působilo umělecké nazírání autorovo, které sami pro ně podle svého nazírání vybrali.

Ten jejich názor je čistě subjektivní. V zájmu zdravé výchovy příštích generací musíme chtít, aby se dětem dostalo v čítance takových ukázek, v nichž by autorův názor jak umělecký, tak mravní anebo životní se shodoval s věčnými ideály křesťanství, jejichž vznešenost, čistota a krása nemohou býti ničím překonány. A kdybychom tu snad byli nuceni k ústupkům, pak nemůžeme jíti dále než k tomu požadavku, aby těmto obecným ideálům tyto subjektivní ideály autorů aspoň neodporovaly.

Stejně nesmělý je postoj nových čítanek k vědě a ke vzdělávání.

Kdežto u Vinařického najdeme už ve druhém dílu čtyřdílné čítanky zřetelně vyložené pojmy zvíře, zvíře čtyřnohé, pták, ještěrka, žába, had, ryba, hmyz atd. a k tomu stručné popisy některých zvířat, má Lepařova čítanka podrobné popisy jedinců, k nimž bývá zpravidla připojeno všeobecné poučení o tom kterém druhu živočišném. Tak u popisu chrousta je vyložen pojem brouk a poučení o tom, co nazýváme hmyzem. V II. dílu Jursovy Čítanky předválečné najdeme pěkné a zajímavé popisy jedinců přírodních, ale vysvětlení pojmů obecných v ní chybí a v dnešním jejím vydání zůstala jenom „zvířecí“ poesie. Zvířata tu vystupují pohostinně jen v pohádkách, bajkách a básních.

Články věcné, které tvořily kdysi největší část čítanek Vinařického, Lepařových a předválečných Jursových, ztratily se v dnešních čítankách dokonale.

Nevím, co je pro děti zdravější: ovoce nebo marmeláda.

Jestli výuku čtení povedeme jen tak, abychom

hověli plně dětským zájmům, nebudeme děti zvykat vážnému a těžšímu textu. Děti se budou učit sice čtení hravěji, ale pro zesílení jejich vůle bude vykonáno málo nebo nic. Vychováme tak čtenáře četby dobrodružné a zábavné, ale sotva probudíme smysl a zálibu pro četbu vážnou, vzdělávací.

Jestli budou děti překonávat a zdolávat překážky, úměrné jejich silám, stane se jim i výuka ve čtení příležitostí k zocelení vůle, k upevňování vytrvalosti v práci.

Tím nemyslím, abychom se snad vraceli k dobám, kdy pro výuku ve čtení sloužily jen texty vážné rázu filosofického nebo vědeckého a přesto, že pokládám výchovu za velmi důležitou funkci životní a dosažení jejího cíle za velmi potřebné, ba nezbytné, přece myslím, že sotva lze dětem brát právo na radostné mládí a ukládat jim příliš brzy těžkou duševní práci. Zdravý rozum radí, abychom se i tu brali zlatou střední cestou, aby i zájem i povinnost přišly na své. Je tomu tak ostatně v celém životě lidském, že vedle vážné práce jsou ponechány chvíle pro zábavu a občerstvení. Jestli si tedy zvolíme tuto cestu, nemůžeme valně pochybit.

Zejména v 1. a 2. školním roku, než děti zvládnou plně mechanismus čtení, mělo by být zájmům dětským hověno nejvíce. S postupující dovedností ve čtení a s postupujícím věkem a duševním rozvojem dětí mělo by přibývat textů, jež by měly sloužiti více cílům vzdělávacím a zušlechťujícím. Dobře takové texty vybírat a ne se jim vyhýbat by mělo být heslem těch, kteří budou sestavovat příští nové čítanky. Máme-li naučit číst a vychovat dobré čtenáře, musíme je naučiti číst nejen texty zábavné, ale i poučné, nejen ty, při kterých se čtenář může zasmát, ale i ty, při nichž musí přemýšlet.

Nespoléhejme, že se děti naučí tohoto druhu texty číst v učebnicích věcných nauk, jimiž

odůvodňují autoři nynějších čítanek odstranění věcných článků v čítankách. Nehledě k tomu, že nikoho nenapadá, aby dal dětem vhodný návod, jak si s takovým textem mají zaradit, došlo se tak i k tomu, že se v rukou dětí octly rozmanité ty Cahoviny a Svačiny, úřady školními přísně zakazované, ale přece do nich proudně dopravované, zejména v chudších krajích, kde je každá korunka vzácná a kde proto bylo obtížné pořídit schválené učebnice. Nemyslím, že by to bylo prohřešením proti vzdělávacímu a výchovnému úkolu školy, kdyby v čítankách byl takový naučný koutek, v němž by se děti učily rozumět textům naučným a v němž by snad i mohl býti takový přehled toho, co děti z věcných nauk na tom kterém stupni asi mají znáti.

Při tom při všem ještě v nich zůstane tolik místa, aby zůstala štěpnicí národního ducha, hluboce zakotvenou v půdě silného křesťanství a zároveň úvodem do naší národní literatury. Jest, myslím, na čase, aby její čistě literární kabát, který jí byl nedávno oblečen, byl zase svlečen, aby se stala knihou, která pomáhá formovati pevné pokolení, jež by dovedlo nésti pochodeň našeho národního genia do daleké a lepší budoucnosti.

Po té stránce výchovy národní dnešní naše čítanky neplní a nemohou plniti úkol, který jim připadá.

Tak jako dítě po stránce tělesné je nutno živiti mateřským mlékem, má-li růsti, síliti a býti zdrávo, tak i ve smyslu duševním musí býti čítanka přirozenou duševní stravou, již národ živí duše svých dětí, aby rostly, sílily a byly zdravý. Není to stav přirozený, jestli matka živí své dítě mlékem nezdravým nebo náhražkami. A tak by i národ měl dbáti, aby ta první duševní strava jeho dětí byla přirozená a zdravá. Zdravá strava musí obsahovati sůl. Ve smyslu duševním

je tou solí náboženství. Bez něho národové i jedinci propadají duševní hnilobě. Proto nemůže se náboženské stránce výchovy vyhýbati žádná čítanka, která má býti opravdu národní.

Je sice pravda, že sestaviti dokonalou čítanku je věc velmi těžká, a snad i můžeme připustit, že zůstane jenom ideálem více méně nedosažitelným, ale přes to musíme žádat, aby po své vnitřní obsahové stránce znamenaly nové čítanky zlepšení — nikoliv zhoršení — a to aspoň poněkud úměrné tomu zlepšení docela vnějššímu, které je vyjádřeno grafickou jejich výbavou.

Po té stránce je radostné pozorovati ten rozdíl mezi první naší čítankou, která je vytištěna na žlutém a drsném papíře malého formátu nevalně výraznými typy, a mezi dnešními čítankami na pěkném bílém papíře krásnými typy a s mistrnými ilustracemi, takže je radostné v nich listovat.

Kéž by tak radostné a potěšující bylo i v nich čísti!

Marie Mužíková:

ČÍTANKY V JAZYCE SRBOCHORVATSKÉM

Měla jsem příležitost prohlédnouti dvoje čítanky pro obecné školy v král. Jugoslavií a pro domácí hospodářství na měšťanských školách: I. Čítanka, upravil Dr. S. Čajkovac.

Zevní stránka.

Převládá v ní latinka. Teprve v 2. polovině I. dílu začíná cirilice. Ve vyšších dílech se články střídají. Ukázky řeči slovinské jsou jen v díle nejvyšším a je jich velmi málo. Na konci posledního dílu jsou připojeny ukázky různých typů písma tiskacího i různých rukopisů.

Obrázky a celkovou úpravu provedl Vladimír Kirin. I. díl má 24 černé obrázky a jednu uměleckou přílohu. Díl III. má 43 obrázky černé, 7 uměleckých barevných obrazů hlavně historických, reprodukce děl Meštrovičových a j. Na deskách každého dílu je svérázná kresba z jiho-slovanského lidového umění: typická kuča, hospodářské nástroje zdobené lidovým ornamentem, lidové hudební nástroje — gusle a pastýřská píšťala, obilné snopy zkřížené — uprostřed státní znak.

Osnování článků.

Ve všech dílech jsou články osnovány podle ročních časů: podzim, zima, jaro, léto. V díle I. je zvláštní oddíl: Domovina s články: Co je domovina, Kdo je vladařem, dále 2 básně vlas-

teneckého obsahu. V oddíle Jeseň jsou články seskupeny podle hesel: Ve škole, Doma, Na dvoře, V zahradě a sadě, V lese. V oddíle Zima skupiny: Doma, V místě, Časové zjevy (z přírodovědy). V oddíle Jaro: Na dvoře (články o domácím živočišstvu), V zahradě a vinici, Na poli, V lese, U vody. Léto: V zahradě a vinici, Pole a louka.

Tento system je zachováván i v II. a III. díle, jež jsou přiměřeně rozšířeny. III. díl čítanky má již toto rozvrstvení článků: Krása a dobro, Zeměpis (Popis krajů, Národní život a obyčeje, Dějiny, Příroda (podle ročních časů), Bůh (6 článků). Podobné uspořádání je i v díle IV. Nejobjemnější je díl V., který je určen nejen pro nejvyšší školní roky škol obecných, ale i pro opakovací (pokračovací) školy. Vykazuje toto rozdělení článků: Člověk, Domov (domácnost a zdraví), Okolo domova (hospodářství, národní obyčeje, společenská zařízení, vše zase v okruhu ročních časů. Zvláště zde přihlíženo k zemědělství.

Náš národ (dějepis a zeměpis, jugoslávské národní hymny), Svět (ze všech dílů světa; sem je zařazena pověst o Libuši), některé články ze Sven Hedina. Vesmír, Člověk a příroda (přírodní vědy a vynálezcí).

Za jednotlivými články od vynikajících spisovatelů jihoslovanských je stručný jejich životopis uvedením hlavních jejich děl. Z cizích spisovatelů jsou ukázky jen ve vyšších dílech od Tolstého, Turgeněva, Krylova. Jak patrně, jsou čítanky pro 3.—5. školní rok zároveň učebnicemi realií. Z domácí literatury jsou uvedeni pouze klasikové.

II. Obdobně jsou uspořádány i čítanky, v nichž začíná nebo vůbec převládá cyrilice od Vladimíra Nazora a Stjepana Bosance. Zdají se však obsahově chudší, až suchopárné, místy též úpravu mají jednodušší.

III. Čítanka za domácnostvo od Jeleny Kolin je pro nauku o domácím hospodářství. Kromě článků spadajících do tohoto oboru je v I. díle poslední oddíl věnován povídkám, písním a mravní výchově jako doplněk předchozího učiva. Na konci druhého dílu je článek biskupa Strossmajera: „Láska k vlasti“ a několik článků o národních obyčejích. Třetí díl je ukončen životopisy významných chorvatských žen.

Duch čítanek je dán těmito složkami: 1. hlubokým citem náboženským, 2. láskou k národu (vlasti, nár. obyčejům a písním), 3. zemědělským charakterem národa.

Náboženství: V každém dílu je zvláštní skupina článků věnovaných poměru člověka k Bohu, 4—6 článků, básně i prósa. Většina knih se začíná, někdy i končí modlitbou, na př.: U ime Tvoj ja počinem Bože! Ti pomози, sve se s Tebou može. Sve je lako s Božijou pomoći. Bez nje nije ni do dega doći. Zato bolje raditi se mogu, vec poćeti moleći se Bogu.

V článcích z rodinného života v čítankách pro nižší stupně všude tam, kde je líčen den dítěte nebo celé rodiny, vždy je zmínka o ranní a večerní modlitbě i modlitbě u jídla. Není dokonce zapomenuto ani na nedělní povinnost účasti na bohoslužbách v článku zeměpisném. Vysvětlovány jsou různé útvary povrchu zemského. Vyprávění má rámeček výletu, který si rodina s dětmi udělala v neděli. Na pahorku došli ke kostelíku, kde byla právě bohoslužba, takže mohli splnit též svoji povinnost.

Malé ukázky:

Dobro jutro, dobri Bogo! Ja som mala

Pa Ti ne znam ništa reći, samo: chvala!

Bog: Boží síla je veliká. Vše, co chce, hned může učiniti, co řekne, to i bude, co přikáže, stane se. Na Jeho rozkaz blesk se zapálí a zhasne, hrom zahučí i umlkne, bouře přijde i zajde a opět svítí jasné slunce. Podle Jeho zařízení list

žloutne a opadává, vody mrznou i země, sníh a led pokryjí vše. Bůh nám dává den i noc i onu krásnou zoru, dává léto i jeseň, zimu i jaro, pohybuje vzduchem i mořem.

Kralevic Marko odpovídá Turčinu, který se mu diví, proč on, tak silný a mocný se modlí! Vždyť není nikoho nad něj mocnějšího. „Jest jeden, který je nade mne a nad každého na světě silnější. Proti Němu jsem jako moucha a ty jako mravenec. To je Bůh, ke kterému se vždy modlím a kterého se bojím.“ — Mnoho článků o zvířatech nebo rostlinách začíná slovy: „Dobrý Bůh stvořil... Dobrý Bůh dal, aby pole rodila obilí, Předobry Pán Bůh, když vše stvořil, co vidíme i nevidíme...”

Všecky články přírodopisné i některé zeměpisné vyslovují neskryvaně, že všechna nádherná příroda i každý nepatrný detail je dílo Boží, všude vyjadřuje se úcta, láska i vděčnost k Bohu. V učebnici domácího hospodářství je článek: Vlastnosti dobré hospodyně. Jsou to: pobožnost, čistota, pořádnost, pilnost, šetrnost, obětavost, ušlechtilost, milosrdí, národní uvědomení, láska k povolání, vzdělanost. Zbožnost je nejlepší ctnost hospodyně, neboť ona jí pomáhá, aby trpělivě nesla všechny nesnáze i těžkosti, které se vyskytují v životě i vedení domácnosti. Odevzdanost v Boha dá jí sílu ve všech nehodách a v každé práci. Proto má hospodyně ve všem mysliti na výrok: „Co bez Boha počíná, nemůže se s Bohem skončiti.“ Ráno i večer modlí se matka se svými dětmi a v nedělích a svátcích vodí je do kostela, neboť je její svatou povinností, aby do srdce svého dítěte zasadila lásku k Bohu.

V dějepisných článcích III. dílu jsou zařazeny: Cyril i Metod, Svatý Sava, Sava mnich, Svatý Sava a dva boháči, Biskup Jos. Jiří Strossmayer, zvláštní články jsou věnovány bohoslužbám v jazyce staroslovanském. Jinde je zmínka

o všech třech náboženských vyznáních Jugoslavie zcela nestranně. Též o odtržení pravoslavných je zmínka velmi šetrná na obě strany. Ideou náboženskou jsou tedy proluty všechny knihy nejen teoreticky, ale ukazují i praxi křesťanského života.

Národ. Právě tak silná je i myšlenka národní. Již v I. dílu praví se, co je domovina: „Kde ti Boží slunce prvně zasvitlo, kde ti nebeské hvězdy prvně zazářily, kde ti nebeské blesky prvně ukázaly Boží velikost a hřmění ti naplnilo duši svatým strachem: tu je láska, tu je vlast tvoje! Kde se prvně matčino oko líbezně zdvihlo nad tvou kolébkou, kde tě matka prvně ve svém náručí nosila; tu je láska, tu je vlast tvoje. Tu zemi též srdečně miluješ a v srdci svém nosíš.

Pak ukazují články přírodní krásy a bohatství vlasti, dějiny její utrpení i slávu, vynikající postavy národa, jeho tvořivou sílu v národní poesii, lidové tvorbě, zvycích, obyčejích. Všechny knihy mají množství výňatků z junáckých zpěvů národních, zvláště oblíben je králevič Marko, množství přísloví přiřazených vždy v obsahové souvislosti k některému oddílu. Se zvláštní láskou jsou líčeny lidové obyčeje vánoční, velikonoční, svatební, ze života rolnického, slavení křestního jména a j.

3. *Zemědělský charakter* národa a státu je vystižen také po všech stránkách. Tomu pak zejména slouží rozvržení článků podle ročních časů. Zabývají se nejen rostlinstvem a zvířectvem užitkovým, ale i hospodářskými pracemi, starými i novějšími selskými zařízeními jako umělé hnojení, roubování stromů, hubení škůdců, práce na vinici, o pojišťování a pod.

Zde pak cítíme, že tyto čítanky tkví zcela všemi kořeny ve své zemi, takže si ani nevšímají příliš moderního života a velmi málo městského, nejnovějších technických vynálezů. V nižších

stupních je mnoho článků mravoučných, přímo tendenčních. Tendenci se vůbec nikde nevyhýbají, ani ji úzkostlivě neskrývají, proto také bajky v každém díle jsou četně zastoupeny. Není tolik uměleckého obilu jako u nás. Poesie je převahou epická, národní, junácká.

Celkový dojem: čítanky tyto jsou méně moderní, více opravdové. Opravdovost náboženského a národního cítění je to, co bychom měli převzít. Oficiální pedagogika tamější váží si náboženského vlivu ve výchově, neboť jej pokládá za nezbytnou složku národního bytí.

Lituji velmi, že se mi nedostalo čítanek pro školy měšťanské. V Jugoslavii je málo měšťanských škol. Myslím, že v nich by se právě jevil více obraz městského života, čítanky pro obecné školy ukazují nám spíše venkov.

E. Vejvodová:

ČÍTANKY FRANCOUZSKÉ

Tato studie týká se pouze čítanek předválečných, neboť nebylo možno opatřit si jiné, ze současné doby. Ze 3 franc. učebnic zapůjčených St. pedagog. knihovnou Komenského je či lépe řečeno byla pro veřejné školy určená pouze jediná z nich a sice pro département Seine. Jak již název, který lze těžko vystihnout českým překladem (*Le bagage littéraire de la jeune fille*) naznačuje, je to pečlivý výbor z franc. písemnictví doby klasické i novější k výchovným účelům pořízený. Sestavily: Mlle Clossis Juranville a Mme Pauline Berger pro lycea i nejvyšší třídy měšť., žákyně asi ve věku 13—16 roků.

Zajímavá předmluva vystihuje účel knihy. Hovoří se tu o kráse literatury, jež nás unáší z našich obvyklých prací, starostí a tíživých skutečností životních do světa illusí a ideálů. Abychom však měli požitky ze všech krás literatury, jest nutná příprava, návyk rozboru, přemýšlení a usuzování, avšak nikoli učené, nýbrž sugestivní úvahy, zdravé úsudky, jež může dát žákům zkušenost a rozum. Nová kniha se má lišit od podobných po některých stránkách, bez této podmínky by byla neužitečná. Nuže, toto dílo odlišné od jiných obsahuje výňatky z největších spisovatelů pečlivě vybrané, k nimž připojen rozbor a vysvětlivky.

Kniha je rozdělena v 18 oddílů označených těmito názvy:

I. Dítě, jež obsahuje 24 články (v prose nebo básně, na př. Novorozeně, Ukolébavka, První slovo, Nemluvně se probouzí atd.), II. Úmrtí dětí (v němž klasický výňatek Smrt Dauphino=va) a jiných 5 článků, III. Domov, rodina (s 15 články jako Rodinný krb, Poesie hospo=daření a j.), IV. Pro dívky, 12 článků, na př. Fénelonův Obraz mladé dívky, ženy moudré a vzdělané od Msgre Dupanloup, Teta Krüge=rová (choť presidenta Jihoafr. republiky) ve svém domově a j., V. Oděv (8 článků), VI. 20 článků o vlasti, VII. Vlastenectví (7 čl.), VIII. Život (7 čl.), IX. Štěstí (9 čl.), X. Dopisy (12), XI. Soukromý deník (10), XII. Zásady (2), XIII. Studie (14), XIV. Příroda (24), XV. Literární zábavy (48), XVI. Divadlo (13), XVII. Zajímavosti, Moderní divadlo (3), XVIII. Malé skvosty a památnosti literární (2). Na konci knihy jsou stručné poznámky životopisné k jednotlivým článkům. Kniha má 380 stran. Text ožívují podobizny autorů nebo osob významných, o nichž jedná článek. Ke každému článku druzí se kritický rozbor, výklad jeho a hodnocení. O duchu i formě této pěkné literární příručky nejlépe svědčí ukázky článků: *Zhýčkané dítě*. Hlavním nepřitelem autority a úcty je zhýčkané dítě. Zhýčkat dítě znamená jak jen možno nedbat úcty, jež přísluší důstojenství jeho přirozenosti a zájmu, který vyžaduje jeho osud a štěstí. Jest více způsobů, jimiž se dítě zhýčkává. Duch se kazí neúměrným přepínáním chvály. Srdce se kazí (zhýčká), když necháme dítě jednat podle vlastní vůle. Dále zaměstnáváme-li se jím do krajnosti, klaníme se mu, zbožňujeme je. Všechny způsoby pokazit věk, který jest nadějí celého života, lze krátce vyjádřit jako rozvoj dvou neblahých principů, zdrojů všech lidských zvráceností: požívačnosti.

a pýchy. Nelze si představit, jakým se stane dítě zhýčkané, poněvadž je příliš laskali, přizpůsobili se jeho choutkám, náhledům, lenosti a posléze všem jeho tužbám.

Jsou to někdy praví divoši. Obyčejně (podle zevnějšku) jsou tím, co se nazývá roztomilé děti: líbivé, rozkošné, lichotné. Znaají tajemství, jak obratně různými způsoby nešťítice se ani nízkosti, dosáhnou, čeho si přejí. Shledáváte je nejprve roztomilými; jestliže však pojednou prohlédnete jejich hru, zkusíte-li jim odporovat, hned projeví rozmrzelost, truchlivé mlčení, dokonce i hrubost a příkrost, jež vám prozradí, že tyto děti, tak roztomilé, jsou pokrytci; jako ochočená zvířata nejsou přístupná než hojnosti návnady, jimiž se ochočují, avšak koušou a trhají, když se jim odepře něco podle jejich choutek.“

Dupanloup.

Kritika článku.

Jemné pozorování psychologické. Jediným pronikavým pohledem vidí autor zlo a kritickým duchem soudí na spousty jím způsobené. Poznáváme v něm osvíceného vychovatele, jehož neoklamou zevní roztomilosti zhýčkaného děcka, u něhož odhaluje jeho záměry. Dospíváme k úsudku: Šťastné dítě, z něhož neudělali náročnému bůžka a tyрана, tvora protivného! Šťastné dítě, vedené moudrou kázní! Jest dobře vychováno. Jaký rozdíl mezi tou přirozeností, která se zdokonaluje, vychovává, a onou, jež se zeslabuje, zhýčkává, kazí. Věc se kazí, když se zhoršuje. Toto slovo užitě o dítěti, vede samo k významným a užitečným úvahám.

Jak zřejmo z ukázky obsahu i dalších článků, šlo pořadatelkám o čítanku pro dívčí výchovu k jejímu úkolu v rodině. Článek P. Janeta *Poesie domácnosti* (výňatek z jeho proslulého díla „Rodina“) osvětluje význam ženina úkolu v rodině: Nejen řádné vlastnosti a ctnosti ženiny se projevují uvnitř domácnosti, nýbrž ona vnáší

do ní vše, co jest její vlastní přirozeností, totiž vkus, líbeznost a zevní ušlechtilost.

Zdánlivě se jeví neslučitelné zevní ušlechtilost a domácnost, avšak pouze pro ty, kteří vše oddělují, kteří nechápou neviditelné za viditelným a neznají tajemství, jak souvisejí hmotné věci s duchovními.“

Článek „Podobizna mladé dívky“ předvádí Fénelonův výchovný ideál. „Antiopa jest prostá a moudrá, její ruce nepohrdají prací, předem předvídá, připravuje se na vše, umí mlčet a pak jednat bez unáhlení, jest stále zaměstnaná a není překvapena ničím, poněvadž koná vše včas. Dobrý pořádek v domě otcovském jest její slávou; více ji ozdobuje než její krása. I když pečuje o vše, když je třeba napomínat — vesměs věci, jež ne každou ženu činí příjemnou, ona je milou celému domu, proto že nikdo u ní neshledává ani vášeň, ani umíněnost, ani lehkomyšlnost ani mrzutost jako u ostatních žen.

Jediným pohledem dává na srozuměnou a každý se chrání znelíbit se jí, dává přesné rozkazy, nenařizuje ničeho, čeho nelze vykonat, kárá dobrotivě a kárajíc povzbuzuje. Antiopa jest poklad, který zasluhuje, aby byl objeven ve všech končinách, i nejdálnějších.“

Rozbor. Šťastná jest mladá dívka řádná, pracovitá, stejně vždy naladěná a milá. Jest andělem v rodině a slunným paprskem celého domu. Fénelon zde načrtl ideální obraz, který odpovídá onomu silné ženě z Písma sv., jemuž se podívujeme bez výjimky. Obsahuje souhrn vlastností, jež doporučujeme jako vzor všem svým čtenářkám.

V národě, jenž již v XVII. stol. slynul precioskami, totiž ženami s rozumovým vzděláním bez duševní ušlechtilosti, a proto domýšlivými a pedantickými, již záhy snažili se odvrátit ženu od scestí. Molière vtipně sesměšnil domýšlivou duchaplnost prociosek veselohrou „Směšné pre-

ciosky“, Msgre Dupanloup vyložil rozdíl mezi ženami moudrými a učenými.

Čítanka seznamuje dívky s tímto duchaplným postřehem bystrého psychologa mládeže. Vytyčuje v něm žádoucí vlastnosti ženy a matky. Uvádí se dále, že velkou zásluhou ženinou a největší její ctí je dobré vychování dětí a též, aby činila manžela šťastným. K tomu je třeba, aby ženy byly silné rozumem, úsudkem, charakterem, pilné, pracovité, pozorné; jest třeba, jak dí Písmo sv., aby tento pohled, tato dobrota, jež okrašlují vše v domácnosti, měly světlo shůry. Obraz nakreslený Šalamounem netýká se ženy zaměstnané pouze hmotnými zájmy, avšak ženy schopné.

„Aby mi bylo rozuměno“, praví autor, „čeho si přeji především, nejsou ženy učené, avšak, což je nezbytné pro jejich manžely, děti a domácnost — ženy rozumně usuzující, pozorné, obeznámené se vším, co jest jim užitečno vědět jako matkám, hospodyním a ženám ze společnosti, jež nepohrdají tělesnou prací a dovedou vždy zaměstnat nejen své prsty, ale i ducha a povznášet duši. Největším zlem jsou ženy lehkomyslné, povrchní, lenošné, nevědomé, roztržité, oddané pouze zábavám a následkem toho se vyhýbající práci i povinnosti a proto neschopné výchovy.“

Šťastným výběrem článků uvádí kniha dívky do krás literatury básnické, ač i zde byl výběr řízen výchovnými hledisky. Na př. básněmi V. Huga, Lamartina a j.

Jak svědčí uvedené ukázky, nejsou všechny příspěvky založeny jen na laické morálce. Kromě Fénelona a Dupanloup a mají i jiní vynikající osobnosti katolické své články v čítance (Lacordaire), objevují se tu a tam i zmínky o světcích (sv. Vincenc de Paula) i katolickém životě (Slavnost sv. Kateřiny v klášteře). Kniha chce vésti dívky k pravé ženskosti, uvědoměle pěstovat její typické vlastnosti (ve Francii nebyla

zavedena koedukace ani po světové válce). Tudíž obsah čítanky je stále časový, ba vzhledem k přítomným poměrům jsou to kapitoly téměř naléhavé nejen ve Francii. Jaká škoda, že nebylo možno opatřit si čítanku z katol. škol francouzských v loňské pohnuté době.

Druhá kniha určená literárnímu vzdělání a výchově má název Zlatá kniha vlasti. Sestavil ji Jaques Crozet. Obsahem se shoduje s čítankou výše uvedenou, s níž byla vydána téměř současně.

OBSAH

Kristus náš základ	5
Doba svatováclavská ve smyslu křesťanském a národním	19
Národní poslání hudby, zvláště písně	35
Čítanka	57
Od čítanek Vinařického k nynějším	63
Čítanky v jazyce srbochorvatském	79
Čítanky francouzské	85

DOBŘÁ CESTA

Výbor z přednášek X. prázdninového vzdělávacího kursu katolického učitelstva ve Valaš. Meziříčí
Nákladem Prázdninových kursů katolického učitelstva 1940 Uspořádal Jan Kunce Tiskl Č. Pechtor
v Kroměříži Expedice: Přerov, Masarykovo n. 16

Stran 96 — Cena 11 K

EXPEDICE DOBRÉ CESTY:

Přerov, Masarykovo nám. 16